14/

Контрольный экземпляр

Массе а мехкий пролетареш, вIашагIкхета!

СЕРДАЛО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера дենз ★ ШОАТТА, 31 МАРТ, 1990 ШУ. ★ № 38 (7852). ★ Мах 3 кеп.

РСФСР ХАЛКЪА ДЕПУТАТИЙ ХЬАЛХАРА СЪЕЗД ГУЛЪЯРАХ ДОЛА

РСФСР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА

УКАЗ

«РСФСР Конституцена (Кертерча Закона) хувцамаши тIатохараши дарах» дола РСФСР Закон юкъедоаладара порядках» бола 1989 шера 27 октябрерча РСФСР Лакхехьарча Совета соцамга хьежжа, РСФСР Лакхехьарча Совета Президиумо соцам бу:

РСФСР халкъа депутатий хьалхара Съезд 1990 шера 16 мае городе Москве гулъе.

РСФСР Лакхехьарча Совета Президиума председатель
В. ВОРОТНИКОВ.

РСФСР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь
С. ЧИСТОПЛЯСОВ.

Москва,
1990 шера 28 марта.

ИЙСАЗЛАГIА ХЕРЖАЧА НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА ХЬАЛХАРЧА СЕССЕХ БОЛА

ИНФОРМАЦИОННИ ХОАМ

Селхан, г. Грозне КПСС обкома политпросвещене ЦIагIа дIахо болх беш хилар ийсазлагIа хержача Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета хьалхара сесси. Из хьайниллар Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Председатела Д. Г. Завгаева.

Ден повестка чIоагIъьчул тIехьагIа, Нохч-ГIалгIай АССР Конституцега хьежжа, вIашагIйолла йолаю Нохч-ГIалгIай АССР правительство. Цун членаш къайлагIа кхаж а тоссаш, харжа лаьрхIар депутаташа.

Республика правительство вIашагIйоллара хьакъехьа сессе къамаьл дир НГIАССР Министрий Совета Председатела С. М. Бекова.

Дувца оттаду НГIАССР Министрий Совета Председатела хьалхара заместитель харжарах дола дош. Массазарча комиссеша яьча заключенега хьежжа, цу гIулакха тIа хьожаве могавир А. Воронкин. КъайлагIа кхаж тессачул тIехьагIа гучадоал из чакх ца ваьнилга.

Цул тIехьагIа НГIАССР Министрий Совета председатела заместителалла, республикан Госплана председателалла оттавара депутаташа ювц А. Мальсагова кандидатура, хIаьта из цу гIулакхаш тIа чIоагI а ву.

ТIаккха НГIАССР Министрий Совета председатела хьалхарча заместителалла чIоагIвир Г. Эльмурзаев.

ТIаккха ювц НГIАССР Министрий Совета Председатела заместителалла харжа оттабьча Н. Айдинова, Н. Мулаева, Л. Касаева кандидатураш. Н. Айдиновгара дIанийккхача, уж берригаш НГIАССР Министрий Совета председатела заместителалла чIоагIбу, къайлагIа кхаж а тоссаш.

Иштта чIоагIвир республика чурча гIулакхий министр П. Черньшев, финансай министр Т. Талутова.

НГIАССР Лакхехьарча Совето массава раьза а волаш соцам тIанийцар ГIалгIай автономи юхаметтаоттаяра хьакъехьа. Цу тIа йоах, РСФСР халкъа депутатий хьалхарча Съездага дехар долда цук ден повесткана ГIалгIай къаман автономи меттаоттаяра дош юкъедахьар.

Тахан дIахо болх беш хургья сесси.

Нохч-ГIалгIай областной партийни организацера КПСС XXVIII Съезда делегаташ харжара порядка хьакъехьара

Укх шера 27 марте КПСС обкома шоллагIча секретара П. Н. Громова председателал а деш заседани хилар. Нохч-ГIалгIай областной партийни организацегара КПСС XXVIII съезде делегаташ харжара йолча республикански хоржамий комиссе. Комиссес массе а оагIорахьара хьежа а хьежа тахка а техка XXVIII съезде бахийта делегаташ харжара йолча цхьанмандатни хоржамий округий перечень чIоагIйир. Иштта чIоагIъяьй съезда делегаташ харжара порядках йола рекомендацеш, парте XXVIII съезде делегаташ харжара долча хоржамашта кийчо ярен уж чакхдахарен керттерча мероприятей календарни план.

Нохч-ГIалгIай областной парторганизацера КПСС XXVIII Съезда делегаташ харжара йолча республикански хоржамий комиссе

РЕКОМЕНДАЦЕШ

КПСС XXVIII-ча съезде делегаташ харжара юкъара порядок КПСС ЦК мартовски (1990 ш.) Пленуме соцамца белгалъяьй. Цунца партийни организацешта шерра бокъонаш еннай делегаташ хоржалга вIаштIехьдаккхарца доагIаш дола хаьдда дешаш къестадеча. Ер рекомендацеш цу балха партийни комитеташта новкъостал дара лаьрхIа я.

КПСС съезда делегаталла кандидаташ юххьанцарча партийни организацеша мара оттабац. Республикански хоржамий комиссе заседане белгалдаьккхад, шоай лоIаме кандидаташ оттабе бокъо лу 50-нел совгIа коммунист волча парторганизацешта, аьнна. КIезига коммунисташ юкъебоагIача парторганизацеша кандидатураш оттаю парте райкомаша, е горкомаша вIаштIехьйоахача кустови собранешка. Йоккхача парторганизацешка съезда делегаталла кандидат оттаве йиш я цехови парторганизацешка гIолла, цу организацей викалий собране е коммунисташта мегаргйолча кхыча форме белгалбаьхача кандидатурай спискагIа.

Собрани йолча хана моллагIча коммуниста оттадаь доазув доацаш бокъо лу кандидатура оттае, е отвод яла, цу даькъе ший яр а. Цига оттабе бокъо я цу парторганизаце учете латташ боаца парте членаш. Кандидаташ оттабечен бувцачен хана Iалашде деза цар политически а моральни а гIулакхашта боаггIа мах белга, уж шоайла лерттIа къовсалулга, альтернатива хулга.

ХIара юххьанцарча парторганизаци, коммунистий вIашагIтехача е кустовой собране цхьа кандидатура мара оттае бокъо лац. Кхаж тассара форма (гуччахьара, е къайлагIа) собране хорж.

Кандидатура оттаяьлга лоархI кхыча кандидатащка диллача дукхагIа тIехьа кхаж тессар, нагахьа санна, собрани из де бокъо яле собране доакъошхоех ахнел дукхагIчар тIехьа кхаж тессар. Собрани из де бокъо йолаш лоархI, нагахьа санна, парторганизаце (е массехк парторганизаце) КПСС члений списочни составах ахнел дукхагIчар цига дакъа лаьца дале.

Нагахьа санна, царех цхьан кандидата тIехьа эшшача боараме кхаж тесса беце е собрани из де бокъо йолаш хиннаеце, уж овттабар вIаштIехьа ца даьналга лоархI, хIаьта парте райкома, горкома еннача бокъонца из шозлагIа чакхъяккха йиш я.

Парторганизаце (е парторганизацешка) учете латтача КПСС члений дукхал, собране дакъа лаьца коммунисташ, цига бийца а тIехьа кхаж тасса оттабаь а бола кандидаташ, хIара кандидата тIехьа кхаж тассара хьокхам белгалбаьккха дола коммунистий собранера протокол парте райкоме, горкоме е окружной комиссе дIадохийт. Протокола кIала кулгаш язду собране председателеи секретареи, иштта, из чIоагIду юххьанцарча партийни организаце секретара. Йоккхача парторганизацешка цехови парторганизацешка гIолла чакхдаьккхача кандидаташ оттабара итогашта кIала кулг язду парткома секретара.

Парте райкомаша, горкомаша, окружной комиссеша оттабаьча кандидатий списокаш моттигерча партийни кепайоазон тIа араЙоахийталга Iалашду, иштта из района, города е округа ерригача партийни организацешка дIакхоачийт. Цар коммунисташ делегаталла кандидатащца вIашагIкхеталга вIаштIехьдоах, округа парторганизацешта кандидата политически, моральни, гIулакхацара оамалех йола информаци ялара хьакъехьа йоакхо ю. Партийни организацеш шоай кандидатура хьаллацийтар духьа кхыча парторганизацешка болх бе йиш йолаш я.

Округашка хоржамий комиссес тIахьожам а лоаттабеш окружной комиссеш вIашагIъехк. Цар дукхал а персональни а состав парте райкомаша, горкомаша чIоагIъю, хIаьта массехк район, город чулоацача округашка — парте райкомий, горкомий представленегIа республикански хоржамий комиссе.

Хоржамаш вIаштIехьдахара болх парте райкомаша, горкомаша чакхбоах. Окружной хоржамий комиссе юххьанцарча парторганизацешка хоржамаш чакхдахара тIехьа тIахьожам лоаттабу, округе гIолла хоржамий бюллетена текст чIоагIъю, бюллетенаш кийчделга, царца юххьанцара партийни организацеш Iалашъелга вIаштIехьдоаккх, округе гIолла хоржамий хьокхамаш белгалдоах.

КПСС съезда делегат хоржаш къайлагIа кхаж тассара долча бюллетена юкъехьу округа юххьанцарча организацешка мел оттаваь вола кандидат. Бюллетена тIа белгалйоаккх кандидата тайпан цIи, ший цIи, даь цIи, из фу болх беш ва, мичахьа балха ва.

Кандидат бюллетена юкъевахьара кIийле лоархI из оттаваьча собранера протокол, письменни (телеграфни) форме дола кандидат раьза хиларах дола каьхат.

Кандидат округе кхаж тасса болабалалехьа, бакъда, хоржамий комиссе оттаяьча ханал тIехьа доацаш ший кандидатура юхаяккха йиш йолаш ва. Кандидат оттаваь йола партийни организаци мичча хана, бакъда оттаяьча ханал тIехьа доацаш шоай кандидатура юхаеха йиш йолаш я.

Хоржамий округа доазошка юххьанцарча (юххьанцарчар санна бокъо йолча цеховий) партийни организацешка къайлагIа кхаж тоссаш съезда делегат харжара дола хоржамаш чакхдоах, из ду кулгалдара партийни органаш харжара дола хоржамаш дара инструкцес белгалъяьча порядке. Цунца дувзаденна цар счетни комиссеш хорж.

Кхаж тассара порядок: бюллетена тIа коммуниста ше тIехьа кхаж тоссача цхьан кандидата тайпан цIи мара ца юташ дIахо яраш дIайоаю. Шиъ е кхы дукхагIа тайпан цIи дIа ца йоаеш йита бюллетень пайдана лархIац.

Юххьанцарча партийни организаци собране протокол, е цехови организацешка кхаж тассара хьокхамаш тIадола счетни комиссе беригача членаша кулгаш яздаь, иштта парткома (партбюро) секретара чIоагIдаь дола сводни протокол йоагIаш йолча окружной комиссе дIадохьийт пайда ца эцаш дисача протоколашца. Протокола тIа белгалйоаккх учете латтача а кхаж тоссача дакъа лаьцача а КПСС члений дукхал, хIара делегаталла кандидата «тIехьа» кхаж тассачар а «духьал» кхаж тассачар а дукхал.

Окружной хоржамий комисси округе гIолла кхаж тассара итогаш вIашагI а техе, округе гIолла сводни протокол а оттадий из республикански хоржамий комиссе дIадохьийт.

Хоржамаш хинналга лоархI, нагахьа санна, округа парторганизацешка учете латтача КПСС членех ахнел совгIа бараша цига дакъа лоаце. Кандидат хержалга лоархI хоржамашка кхыча кандидатащка диллача дукхагIа тIехьа кхаж тессар, иштта, кхаж тоссача дакъа лаьцача КПСС членех ахнел совгIачар тIехьа кхаж тессар. Цхьаь цхьан кандидата тIехьа ахнел совгIа бараша кхаж ца тессача округашка окружной комиссе решенегIа шозлагIа кхаж тосс, цига бюллетена юкъехьу кхыча кандидаташка диллача дукхагIа тIехьа кхаж тесса ши кандидат. ШозлагIа кхаж тассара хьокхамаш лакхе белгалъяьккхача порядке белгалду.

Нагахьа санна, округе гIолла хоржамаш ца хинналга лоархIе, е цига оттабаь хиннача кандидаташта (цу даькъе шозлагIа кхаж тассача) тIехьа эшшача боараме кхаж ца тоссе, цу мукъача мандата КПСС XXVIII съезда делегат областной конференце хоржаргва.

КПСС XXVIII съезда делегат цхьан округе е цхьан областной, краевой, республикански партийни организаце мара харжа йиш яц. Из кхыча бесса хорже съезда мандатни комиссе цу делегата полномочеш могаергьяц.

Округашка хиннача хоржамех йолча областной партийни конференце хоржамий комиссе докладагIа теркаме эц округашка (округе) хиннача хоржамий итогаш, хIаьта тIаккха, хержача депутаташта XXVIII съезде представлени ю, царна тIехьа кхаж тассара хьокхамий даннешца.

Нохч - ГIалгIай областной парторганизацегара КПСС XXVIII съезде делегаташ харжарах йола республикански хоржамий комисси.

Яхьа дневник

Паччахьалкх е н г а дулхи шурен дохкача даькъе доккха тIехьадисар нийсдалийтад Грозненски района цхьадолча боахамаша карарча шера хьалхарча квартале. Ираза, массанахьа дац цу тайпара сурт.

Лаьрхlар кхоачашду

Марта тIеххьарча деношка хьайбаш леладерий цIей хилар «Куларинский» совхоза № 1 йолча шурийтоварни ферме. Укхаза гулбеннабар боахамера дикагIбола дояркаш, бежа Iуй, специалисташ, кулгалхой.

Къаьстта дика хьокхамаш да дулх дохкача даькъе. Хьалхарча квартале, план 350 центнер йолаш, куларинцаша паччахьалкхенна дIаделар 643 центнер дулх.

Хьайбаш леладерий цIей дездеш эггара хьалха дагабехар шоай хьинарца даьхен рузкъа дебадеш бараш. Царех я совхоза дояркашта юкъе яьржача социалистически яхье хьалхара моттиг яьккха Батиева ПаьтIамат. Хьаьналча къахьегамхочоа цу дийнахьа дIаелар КПСС Грозненски райкома Сийлен грамота, ахчан преми. Дезача совгIаташца белгалбаьхар дояркаш С. Умарова, М. Алимерзоева, М. Испахиева, ЯвлиевгIар Баянти Хьаван.

ХIара дийнахьа тIакхеташ йоагIа совхоза хьайбаш леладераша паччахьалкхенга йохка шура.

Деша дай бац

Нагахьа санна, «Куларинский» совхозера хьайбаш леладераш цIей дезде бокъо йолаш хиннабале, геттара чам боацаш хиннад «Атагинский» совхоза фермай болхлой хьал. Ди тIехьа чIоагIагIа тIехьабусаш. дукхагIа декхар хьарчаш хьабоагIа уж. Из иштта долга хьахьокхара кхоачам болаш да ер масал: 27-ча марта атагинцаша паччахьалкхенга ехка шура 1974 килограмм мара хиланзар, соахка цу дийнахьа дIачуеннар 4500 килограмм йолча.

Районе дукха да тIехьадусаш дола боахамаш. Царех я «Грозненский», «Юбилейный», «Ильинский» совхозаш, «Советская Россия», В. И. Ленина цIерагIа колхозаш, кхыраш. Маца тоаде дага ба-те цар кулгалхой, хьайбаш леладераш из йирча хьал?

Кхашка—бIаьсте

Коартолаш дIаювш латт

Сунженски района «Путь к коммунизму» яхача колхоза № 2 йолча кхаш леладеча бригаде тхо кхаьчача хана делкъе яр. Культстане хьа а баьхка, хIама юаш багIар механизатораш.

— Ер шу тха коллектива вахаре белгала хургда, — аьлар бригадира А. Литвиненкос. Арендага довла лаьрхIад оаха. Кастта кхоачашхургья тха уйла.

Бригадас леладу 1200 гектар оахаш дола лаьтта. Цу майдах нийсса ахане тIа гурахьа кIан мукхи дIадийнад. Кхашка хьежача гуш да ялаташ дика дегIадоагIаш латтилга. Раьза ба цу гIулакха бригадири цун новкъостийи. Соахка ханнахьа лаьтташ аха а аьха, дIадийра цар, боаггIача боараме удобренеш тайсар. Хьийга къа эрна довнзар.

— Карарча шера 160 гектар гина лаьрхIа горох, 230 гектар коартолаш, юхе йисача моттиге доакъара культураш дIае езаш дар тхо, — аьлар бригадира. — Царех цхьадола балхаш тахан а тIехь деш да.

Пхи ди мара эшанзар тракториста В. Меренковна, сеялщикашта С. Лазаренконеи О. Литвиненк о н е и еррига горох дIайийна бовла. Шоай декхараш юкъера лаьрхIача 200 процент кхоачашдеш къахьийгар цар.

— Къаьстта дика хет техника йохаш тхоашта новкъарле ца хулаш, — йоах механизатораша. — Хьалха дукха моттигаш нийслора болх юкъагIбувлаш. Ханнахьа хьатIакххухь ги, коартолаш. Цунга хьежжа дика дIабода тха болх.

Делкъа ха чакхъяьлча, коартолаш дIаювча кхай тIа дахар тхо. Из болх беш йола ши агрегат лелаю трактористаша М. Аксютенкосеи В. Меренковеи. Цар дечунга бIарг локхаш ва бригадир.

Цунца цхьана хьежар тхо дIаювча коартолга. Из лаьрххIа хержа, юккъерча боараме, тIаяла йодаенна яр. Болхлоша яхачох, цу гIулакха дукхха нах оарцагIбаьхаб. Складе коартолаш хоржаш ба уж. Цар чакхъялийтац дIаера пайдан йоаца бурилгаш.

ДоговорагIа хIара гектара тIара 140 центнер коартолаш чуэца езаш да тхо, — йоах А. Литвиненкос. — Из атта гIулакх дац. Дале а, цох тхоаш лоархIадергхиларах шеко йолаш вац со. П...нал совгIа баькха хьувкъам тхоашта ловчча бесса маьхалбаккха бокъо еннай тхона. Цу гIулакхо айдаьд наьха хьинар.

Бригаде болх беш 12 саг ва, вешта аьлча, цхьаннена бIаь гектар лаьтта кхоач. Боккха низ тIабахийта безаргба царех хIаране шоашта хьалхашка латта декхар кхоачашдара. Из кхета а деш, къахьегамхой быт, салаIара хьалаш махулла дикагIа вIаштIехьдаха гIерт колхоза кулгалхой. Хоза тоаяьй культстан,эшаш мел дар долаш да укхаза. Дика леладу механизатораш балха хьабоалабари цIабигаря.

Дукха ха ялале еррига культураш дIайийна баргба бригадера — механизатораш. Цхьабакъда, цу тIа лаьгIлургбац, карарча шера хьувкъам алсамбаккхара тIехьара цар къовсам. Из тIатIа чIоагIлургба.

М. МУРАТОВ.

Ха зехьа йоаяц

Сунженски района «Серноводский» совхоза февраль бетта екъа а йIайха а лаьттача деношка дIабийра 180 гектара тIа кен, 80 гектара тIа горох, удобренешца хьаьндаь, макхаш даьха, культиваци яь кийчйир 1250 гектар. Цу гIулакхо аьттув беннаб механизаторашта хIанз, кхашкара балхаш сихденнача хана, шишша норма еш къахьега. агротехнически толашагIа йолча хана юртбоахама культураш дIае.

— Кхераме дацар горох а кен а февраль бетта дIабе?, — аьнна даьча хаттара жоп луш, совхоза керттерча агронома, РСФСР заслуженни агронома Улубаев Зайнде аьлар:

— Прогнозо хьахьокхар шеллургйоацилга. Цул совгIа, гIулакх миштад аьлча, жа, хьайбаш кхабара лостам болаш ба тха боахам. Укх деношка дахка доладеннад жа. ЛоархIаме да Iоахарий хьалхе мошача доакъарца кхаба доладар. Цудухьа сихделар тхо уж культураш дIае. Лаьтта сов тIуна хилар новкъа дац дIабийнача кена. Иштта шелалах кхерац горох а. Цул совгIа, тIаьллара гороха эш шийй дозалал 10—15 процент дукхагIа тIоадал. БIаьстан юххье тха кхашка цу культурана мел эша а хул из.Уж культураш цхьатарра дика дегIайоагIаш я хIанз. Апрель бутт чакхбоалаш мошача доакъара хьакхя йиш йолаш а хургья.

Сихен дикен чакхдоах кхашкара балхаш У. Эльсанов кулгалдеча арендни бригада коллективо. Цун воша Эльсанов Ювсап совхоза механизаторашта юкъе яхье хьалхле лелаеш ва. Ялата хьажкIаш дIаера лаьтта кийчдеш хIара дийнахьа 180 — 200 процент кхоачашъю цо ший нормаш. Иштта овсаре къахьег механизатораша М. Эльсанова, В. Золина, М. Окаева, кхычар.

Укх деношка силоса хьажкIаш дIге йолаергйолаш ба уж, тIаккха ялата яраш. Цу гIулакха дерригa кийча да: удобренеш, фу, техника. Мел эша Iалашдаьд доагор, даьтта. Лоацца аьлча, зехьа ха йоаяц совхоза механизатораша.

М. ХАМАТХАНОВ.

Аренда наькъагIа

Ахархочоа хинна бохам

Массаза ше йолча тайпара безаме а елакъежаш а яцар цун юхь Гуш дар цун дикка бохам хинналга. Ший доккхий ийттIа кулгаш хьа а хьекха:

— Со-м вац кхыбола болх лехаш, атта моттиг кераярга сатувсаш дIа-хьа кхесташ лела йиш йолчарех, — аьлар цо. — Яраш-м лаьтта аьнна кхеллача санна ма дий.

Лоацца аьлча, хайра сона: ше харжача, Iомаьча профессе говзалах вашаш а цун мутIахьа волаш а волга. Цох къаста дага из воацалга а. ТIаккха хIана вар «Назрановский» совхоза механизатор Котиев Бембулат селла дуненах дог ийкха?

Атта хиланзар цу дешашта духтIавала. ХIана аьлча, латкъара тIера боацача нахах саг ва Бембулат. Цудухьа гIар-тата доацаш дIаваьлар из шоай арендни коллектива юкъера а. Бакъда, цхьа хIама дагардалац цун (из хIама дар вай бувлаш бола бохам цун баьр а) Цо а дита мегар цIаьхха шоай совхоза агрономо аьна дош кхы теркал ца деш, нагахьа санна кIоарго маIан долаш из хиннадецаре, вешта аьлча цхьа кIийле йолаш. Дукха ха йоацаш дар из. «Тхо, хьакимаш дIадоахе а бел-м Iоюлларгьяц оаша» — аьлар совхоза керттерча агронома, хIара гектара тIара планагIа чуэца дезачоа механизатораш раьза ца хилча.

Фу яхалга да из? Из да: арендах болх бой а ца бой а — тха карара даргдац шо яхалга. Цу цхьан агронома уйланца - нигатаца хинна Iац цу тайпара арендаца дувзаденна хIама. Цудухьа цун цIи а яккхац е из бехктокхаме озийтар духьа яздеш а дац яр мугIараш. Юртбоахаме къахьегача лохехьарча а лакхехьарча а хьакимашта, специалисташта юкъе цу тайпара уйла йоацаш саг лаха атта да тахан, лаьтта цу тIа болх берий, из «бел» бе йоллаерий караахa доладеннача хана. «Бел-м кararъялийта а хала яцар, бакъда, доал карара далийта хала да. Из мара кхы бахьан дац аренда гIулакх лерттIа дIа ца дохийтар. ВIалла чоалхане бац цун чулоацам а. Тракторист администратора карарвала гIерт. Вокхо валийтац. Хьалха мо приказ теха балхара дIаваьккха Iоткъам бе йиш яц механизатора, нагахьа санна из саг арендни коллективаца вале. ХIана аьлча, коллективо ше бехктокхаме оз цу тайпара саг. МалагIа низ бус администратора кара ахархо - арендатор ший Iоткъама команда а массаза кIала лоаттавергволаш? Цхьаккха низ бисац, арендах цун дог эккхаргдола хIама вIаштIехьдаккхар мара.

Цу гIулакхаца дувзаденна да вай дувца масал а. Совхозо кхедаьчул 1,5 — 2-зза дукхагIа хьувкъам а кхебе беза оаш, хIаьта пхе-ялх тайпара ялаташ а кхеде деза, яхача тайпара оттадаьдар совхозо цу арендни бригадацара договор. Дийцача, аьлча хIама а ца хинна, вай лакхехьа аьннача тайпара, Бембулат хьакъаьстар арендни бригадацара. ХIанз совхозни юкъарча бригаде болх беш ва из, шийга аьн-аьннача дIаухаш болх а беш.

— Пайдане дий хьона команда хьисапе деш дола белхаш? хет аз цунга.

— ВIалла пайданегIа дац. Ца воалаш, низагIа беш бола болх маца хиннаб хьадоагIача хIаман а сина-дега а пайдане?

Иштта йоах ахархоша массане а. Нах раьза ба арендана, езаеннай. ХIаьта а цхьайолча моттигашка законах доаггIача тайпара леладац цунцара гIулакх. Хьакимаша а специалисташа а совхозагахьа озабезамаш деш леладу из гIулакх. ДIадахача шера цу совхозерчa С. Азиева кулгалдеча арендни коллективо 1500 гектара тIа кхедаьча ялатех бригадана кхаьчар 72615 сом мара хиланзар, хIаьта совхозо из ялат дIа а дехка шийна 202500 сом цIена пайда бир. Нагахьа санна паччахьалкхено лучa маьхах арендаторашка из ялат дехийта даларе, цар кассе бужаргбар из пайда. Арендатора дIалу мах ший чурча расчетах лу совхозо, хIаьта цунгара хьанийца ялат, дуккха лакхагIа болча маьхах паччахьалкхенга дохк. Мичай из нийсхо? Цу тIа, арендаторо кхебу хьувкъам, вай лакхехьа аьннача тайпара, дуккха лакхагIа а хила беза совхозе кхебечул. Хьанна везалургва селла хала (къиза аьлча а харц хургдацар цох-м) арендодатель?

Цу тайпара система-м духхьала цу вай ювцача цхьан совхозе хинна Iац. Цу гIулакхо нонагIо юхадет подряда гIулакх массанахьа а. Бембулата яххача тайпара из подрядни аренда леларе, дIагIоргдар гIулакх. Цо йоах: «Аз къахьега дезаш дола лаьтта а хьахоададе сона сайна хеттача боарамах, паччахьалкхен маьхах аз кхедаь ялат согара дIа а эца. Е сайга дохкийта сога из».

Лаьттах дола закон юкъедаьлча кхоачашхила мег Бембулата дагадоаллар. Керттера дар цунга долаш а да — ахархочун специальности, лаьттанцара мутIахьали. Уж мо нах ба тахан кхашка эшараш. «Бел-м» цо иштта а Iаюлларгьяц. Ахархочун законах йоагIа бокъо мара хIама эшац цунна.

М. КАРАЕВ.

Советски Союза Коммунистически парте УСТАВ

ПРОЕКТ

Газет дешарашта ховш ма хиллара, КПСС кердача Устава проект КПСС ЦК Пленумо йиийцай, хІаьта принципиально мога а яьй. Пленумо тІадиллaрагІа, хиннача дискуссе итогашка хьежжа редакционни комиссе а ЦК Политбюрос а тоаяьй Устава проект, хІаьта из документ КПСС ЦК членашка, иштта республикански, краевой, областной партийни комитетий секретарашка дІадахьийтад. Царгара хьакхаьча замечанеш теркалъяьй, хІаьта КПСС Устава проект массанега ювцийтара кепатохаш я.

Советски Союза Коммунистически парти — ше шийна управлени ещ йола общественно-политически организаци, цхьатарра уйлаш яраш — коммунисташ шоай лоІамагІа вІашагІкхийтта объединени. Маркса, Энгельса, Ленина идеяш творчески дегІайоалаяра ларда тІа а латташ, коммунистически перспективагара хьа а йоагІаш, цо ший де дезар лерхІ мехка гуманни, демократически социализма хьаелга, интернационализм, адамий юкъара маьхаленаш чІоагІъелга. КПСС ког гІортолга ю болхлой класса, берригача къахьегамхоша социалистически хьахержачох, хьа а хьокх, лора а ду халкъа хьашташ, ший политически платформа тІа дуккхача къамех латтача советски обществана консолидаци е гІерт.

I. КПСС ЧЛЕНАЛ

1. КПСС член хила йиш я СССР моллагІа гражданин, 18 шу даьннавале, парте Программеи Устави могадеш, цун цхьан организаце болх беш а членски взносаш дІателаш а вале.

2. Парте берригa членаш цхьатарра бокъонаш йолаш ба. Цар бокъо я: парте чурчеи арахьарчеи политика, парте чурча вахара дешаш увттаде а паргІатта дувца а, решенеш кийчъеча дакъа лаца, берригача лагІай партийни органашка — харжа а хержа хила а, цар балха тІахьожам лоаттабе, моллагІча коммуниста, цун положени мича беса яле а, критика е, моллагІча партийни инстанце заявленеши предложенеши яла, ший дехара доагІаш дола жоп хьаэца, шоай балха е гІулакхий хьакъехьара дош дувцача хана партийни органа балха юкъе дакъа лаца.

КПСС член хиларо совле лац коммуниста, хІаьта цун граждански бокъонаштеи паргІатонаштеи доазонаш а оттадац. Цун бокъо я шоай болх СССР Конституце ларда тІа латташ а социалистически идеяна духьала боацаш а йолча общественни организацейи, боламийи балха (юкъе) КПСС член хила йиш яц кхыча политически парте латташ.

3. КПСС член декхарийла ва обществе парте авангардни позицеш Іалашъяра, къахьегама коллективашкеи бахача наха юкъеи, пачхьалкхеи, кооперативни, общественни организацешка лерагІа цун политически линии чакхъяккхара тІехьа къовсам лоаттабе, партийни решенеш кхоачашъе, коммунистически идеяш хьаллоацаш а царна пропаганда еш а хила, законности общественни морала нормаши нийса кхоачашъяра хьокхам гойташ хила.

4. КПСС членалла хьаэцалга индивидуальни порядкагІа демократично а гласно а чакхдоакх. КПСС членалла хьаэцарах йола решени ю юххьанцарча партийни организаце ший йийллача собране. Собране яь решени хоадам беш я. КПСС-е дацІ дола партийни билет, парте члений учета порядок КПСС ЦК оттаю.

40 шерал кІезигагІа йоацаш партийни стаж йолча КПСС члена, парте волаш дуккхача хана цо хьинаре болх баь хилар теркал а деш, юххьанцарча партийни организаце решенегІа, парте райкомо, горкомо из чІоагІ а еш, «КПСС ветеран» яха сийлен цІи лу.

5. КПСС член хилар дІадоал юххьанцарча партийни организаце е лакхехьа латтача партийни органа решенегІа парте сий доадеш дола, цун Уставо дІадехарашца тарлуш доаца гІулакхаш бахьан долаш КПСС-ера парте член дІаваьккхача. Уголовни зулам дарах судо бехке лаьрхІа парте член КПСС-ера дІаваккха воагІа приговор законагІа чІоагІденна дІаэттачул тІехьагІа.

Парте член хилар дІадала йиш я КПСС-ере ший лоІамагІа дІавалара хьакъехьа парте члена язъяьча заявленегІа, из ювц юххьанцарча партийни организаце.

КПСС членалла дІаэцача хана а партера дІавоаккхача хана а решени бакъахьа лоархІ, нагахьа санна цунна тІехьа собране болаш болча наьха кхаь даькъех шин даькъал кІезигагІа боацараша, цхьабакъда, цу организаце учете латтарех ахнел дукхагІа бараша кхаж тессача.

Хержача партийни органа состава юкъевоагІаш вола КПСС член партера дІаваккхара хьакъехьара дош дувц из учете латтача е цу органе цунна рекомендаци еннача юххьанцарча партийни организаце. Юххьанцарча организацена хетар теркал а деш, цун викал тІа а волаш, из дош къоастаду хержача органа пленуме, дукхагІа бараш, заседане болчарех кхо дакъа дича шиъ дакъа бараши цун членех ахнел дукхагІбараши тІехьа бале.

Партера дІаваьккхачун цхьан шера бокъо я, хІаьта хьал хувцалой моллагІча хана а парте контрольно-ревизионни органе апелляци яла. Апелляцега хьож из хьакхаьчача дийнахьа денз шин беттал дукхагІа ха ялалехьа.

Партийни дисциплиней этикей толхаярах парте членашта партийни кхетам балара а новкъосташха критика еш воздействи яра а тайпара бехк бу, порицани е выговор кхайкаю.

II. ПАРТЕНА ЧУРА ДЕМОКРАТИ

6. КПСС яхаш а болх беш а я идейни общности партийни новкъосталеи ларда тІа, парте барий Іаьдал, массе оагІорахьара партена чурча гІулакхий демократизм коммунистий сакхетамеча дисциплинацеи организованностацеи цхьана таръяра самоуправлене принципаш тІа латташ.

Парте чухь Іалашду хетар дІаала паргІата хулга, тайп-тайпара хетараши платформаши вІаший таръелга, гуччахьа критикеи самокритикеи елга. Къаьст-къаьстача организацей, бІарчча хьайицача КПСС доазонашка партеи мехкеи вахара актуальни дешаех дискуссеши референдумаши е йиш я, хІаьта цар итогех — йоагІаш йола решенеш тІаэц.

7. Партийни организацеш шоай лоІаме я шоай чура вахари болхи вІаштІехьбаккхара. Цар решенеш, нагахьа санна уж КПСС программни де лерхІараштеи Устава нормаштеи духьала еце, персональни дешашта йолча решенешкара дІаиккхараш, лакхехьа латтача органаша хувца йиш йолаш яц.

8. Партийни организацейи комитетийи болх демократически методегІа бу, коллективноста хьисапе вІаштІехьбоах, субъективизми единовластни юкъе а йоацаш. Решенеш кийчъеча а тІаэцача а хана коллегиальность уж кхоачашъяра коммунистий шоай болча бехктокхамца таръеш я.

Партийни органаша вІашагІйохк балха керттерча лостамегІа йола массазара комиссеш, хІаьта иштта хьаю ханна йола комиссеши балха группаши, пайда эц штате боацача хьисапе коммунисташи кхыбола гражданаши шоай балха юкъеозара кхыча формаех.

9. Парте организацеш, кулгалду органаш, цар аппарат гласно болх беш я, партийни решенешка хьежжа партийни собранеш, конференцеш, съездаш, комитетийи бюрой заседанеш йийлла хулийтилга, цига партийни прессо дакъа лоацилга Іалаш а деш, коммунисташтеи парте боацараштеи шоай балха хьакъехьа хан-ханахьа информаци тел массави информаце средствашца а кхыча каналашка а гІолла. Коммуниста бокъо я шоай юххьанцарча партийни организаце бюро е парткома заседанешка хила. Хержача партийни органа членаш паргІатта хила йиш йолаш ба царна отчет телаш йолча органий заседанешка, цу даькъе партийни комитета бюро а йолаш, хІаьта иштта парткома а цун аппарата а кара долча документех пайда эца бокъо а я.

10. Парте еррига кулгалду органаш хоржаш я. Уж хорж кандидатураш шерра ювцаш а коммунисташта хетар ма могга чІоагІагІа теркал деш а, дукхагІча даькъе альтернативни ларда тІа, къайлагІа кхаж тоссаш.

Хоржамаш долча хана парте члений бокъо я боарам боацаш дукха кандидатураш оттае, цу даькъе шоай яраш а. Кхаж тоссилга чакхдоакх хІара кандидатурах къаьст-къаьста. Хержараш лоархІ кхыча кандидаташка диллача эггара дукхагІа тІехьа кхаж тесса кандидаташ, бакъда, собране дакъа лоацарех конференце, съезда делегатех, партийни комитета е кхыча хоржаш йолча органа членех ахнел дукхагІбола КПСС членаш тІехьабале.

Делегаташ оттабечеи хоржачеи хана коммунисташа лакхехьа латтача партийни органий составе хилийта лаьрхІача кандидатурех предложенеш оттаю, царга хьож уж органаш вІашагІъйохкаш йола конференци, съезд.

Районни, городской, окружной (районашта йийкъа йоацача) партийни конференце делегаташ хорж юххьанцарча организацешка. Городскойи окружнойи (районашта йийкъа йолча), областной, краевой конференцей, союзни республикай компартей съездий, КПСС съезда делегаташ хоржилга чакхдоакх юххьанцарча партийни организацеша кандидатураш оттаеш, массаза яхар санна, коммунисташа духхьалара голосовани а еш. Хоржамаш дара порядок белгалъю йоагІаш йолча партийни комитето цу территоре тІарча коммунистех ахнел кІезигагІа боацараша еннача предложеней ларда тІа. Из дара референдум е опрос чакхъяьккха йиш я.

11. Парте хоржаш бола берригa нах, райкомагара денз лакхехьа хьал цхьан должносте вІаштта шозза мара харжац. Парте хоржаш йолча органий состав керда яккха е яррига юхахаржа йиш я цар полномочей ха чакхъялалехьа организаце члений кхоалагІча даькъо дІадехарах е хоржаш йолча органа къаьст-къаьстача членаша е берригача членаша шоай лоІамагІа отставке бахара хьакъехьа еннача заявленегІа.

Парте райкомий, горкомий, окружкомий, обкомий, крайкомий, союзни республикай компартей ЦК хьалхара секретараш, КПСС Председатели цун заместителаши хорж йоагІ-йоагІача конференцешкеи съездашкеи. Кхаж тассара долча бюллетена тІа дІаязъе йиш я мел дукха яле а кандидатураш. Из деча хана оттаю дІахо йодача хана гІулакхаш тІара уж нах ханал хьалха юхахаржара порядок.

12. Партийни комитеташ отчет телаш я шоай партийни организацештеи лакхехьа латтача органаштеи. Партийни комитетий бюроша хІара шера пленумашка, хІаьта парткомашеи партийни бюрошеи — юххьанцарча а цехови а партийни собранешка отчеташ тел. Хержача парте органа хІара члено ший балхах отчет лу ше хержача е цунна рекомендаци яьча партийни организацешта хьалхашка.

13. Решени тІаэцача хана партийни организацеши комитеташи декхарийла я цу хьакъехьа массанена хетар дувца. КІезигагІбарий бокъо я шоай позици хьаллаца, протоколаш тІа шоашта хетар къаьстта дІаязъдайта, къовсаме дешаш шоай организаце юхадувцилга хьадеха е лакхехьа латтача органашта хьалхашка уж оттаде. Цунца цхьана дукхагІбараша тІайийца решени берригнеша кхоачашъянза яргІйоацаш я.

Партийни комитетий исполнительни органашка (президиум, бюро), нагахьа санна тайп-тайпара уйлаш йолаш моттиг нийслой, решене проект юхаювцийта оттаю, хІаьта берригнех кхо дакъа дича шин даькъал кІезигагІбоацараш тІехьабале из тІаэц.

Партийни органий решенеш лохехьа латтача организацеша кхоачашъе езаш я. ТІеххьарчар бокъо я уж решенеш кхоачашъелга соцаца деш, лакхехьа латтача партийни инстанцешка царна латкъа а аппеляци е а.

14. Парте хоржаш йолча кулгалдара органаша вІашагІйолл шийна карайола цар балха керттерча даькъе аналитически, прогнозно-социологически, консультативни гІулакх деш йола балха аппарат. Партийни аппарат хьаю хоржаш йолча органо шоай собранешка йийцачул тІехьагІа юххьанцарча партийни организацеша еннача рекомендацей ларда тІа. Партийни аппарата болхлошта доагІаш да къахьегама законодательство.

15. Юххьанцарча партийни организацешеи партийни комитеташеи, парте кадрови политика кхоачаш а еш, коммунисташи парте боацараши хьадда йолча пачхьалкхеи, боахама участкашка, общественни балха тІа хьожабара рекомендацеш тел. Политически методегІа болх а беш цар чакхдоакх доагІ-доагІача гІулакхашка уж хоржилга е хьожабелга, шоай балхах коммунисташа еча отчеташка ладувгІ, цу хана яь выводаши рекомендацеши массанена дІайовзийт.

16. Партийни организацей бокъо я пачхьалкхеи законашка хьежжа шоай средстваех е кхыча организацешца цхьана газеташ, журналаш, бюллетенаш, пропагандистски, справочно-информационни, кхыйола материалаш арахеца, йоагІ-йоагІаш йола редакцеш вІашагІйохка, хІаьта иштта телерадиовещане студи вІашагІйолла. Партийни массови информаце средстваш болх беш я цар кулгалхой чІоагІбеш йолча партийни комитетий хьалхаленца. «Правда» газета керттера редактор чІоагІву КПСС Центральни Комитета Пленуме.

III. ПАРТЕ ОРГАНИЗАЦИОННИ СТРОЕНИ

17. КПСС вІашагІйоал производственни территориальни белгалонегІа демократически централизма принципа ларда тІа, хІаьта укх тайпара структура йолаш а я: юххьанцара, районни, городской, окружной, областной, краевой партийни организацеш, союзни республикай компартеш. Укх территоре тІара коммунисташ вІашагІтохаш йола партийни организаци цунна чуйоагІача организацешка диллача, лакхехьа латташ я.

Нагахьа санна эшаш яле, вІашагІйохка а болх беш хала а йиш я партийни организаце секретарий советаш, партийни клубаш, теоретически семинараш, дискуссионни центраш, хьашташка а проблемашка а хьежжа коммунисташ вІашагІтохаш йола партийни балха кхыйола формаш. КПСС программни установкай ларда тІа цар дувц тайп-тайпара дешаш; царех йола шоай позици кийчъю, моллагІча боараме йолча партийни комитеташа ювцийта оттаю предложенеши проекташи.

КПСС-е хила йиш яц ший чура организаци а дисциплина а йолаш, парте программни де лерхІаращца тарлуш йоаца идейни установкаш йола фракци.

Парте юххьанцара организацеш

18. Парте лард я юххьанцара организацеш. Уж вІашагІйохк КПСС кхаь членал кІезигагІа боацаш нах болча, уж болх беш е бахаш болча моттиге.

Юххьанцарча партийни организацеша шоай составе вІашагІйохка йиш я партийни группаши цехови организацеши. ТІеххьаръяраштa царна чубоагІарий дукхалга хьежжа парте райкома, горкома бокъонагІа КПСС членстваца дувзаденна дешаш леладе юххьанцарча организаце бокъо яла йиш я.

Шоай балха хьаддача декхарашкеи хьалашкеи хьежжа юххьанцарча партийни организацеша шоаша къестаду парте хьаэцарен КПСС членал соцадарен, шоай структура, балха лостамаши методаши, собранеш яра ханаш порядоки белгалъяра, политически акцей, финансови балха дешаш, гІулакхаш дІа-юха леладу советскии общественнии организацешца.

Юххьанцарча партийни организацеша пропаганда а ю, вахаре кхоачаш а ю парте идеяш, цун решенеш, социальни нийсхон принцип лораю, къахьегама коллективашкеи нах бахача моттигашкеи политически а организаторски а болх бу, самоопределене демократически механизмага гІолла кадрай балха, экономически социальнии дешаш къоастадара ший влияни ю.

Юххьанцарча партийни организацей бокъо я моллагІча партийни органа решенех шийна хеттар дІаала, хІаьта цу дешах доагІа жоп дала из декхарийла а я.

19. Юххьанцарча партийни организаце керттера орган я юкъара собрани (конференци), хІаьта из правомочни лоархІ, нагахьа санна КПСС членех (делегатех) ахнел дукхагІбараш тІа бале, хІаьта отчеташи хоржамаши долча хана — кхаь даькъах ши дакъа бараш.

Собране (конференце) текущи болх бара хорж шинкхаь шера лаьрхІе исполнительни орган — партийни бюро (комитет), цун секретарь. 15 коммунистал кІезигагІа нах чубоагІача партийни организацешка, собране оттаьча хана а порядкагІа а хорж партийни организаце секретари цун заместители, партийни группашка — парттрупорг.

Юххьанцарча партийни организаце секретарь администрацеца, самоуправлене органашца, къахьегама коллективе а цун доазонел арахьа а общественни организацешца леладеча гІулакхашка цун викал ва. Коллективера секретарь мукъавалийтара хьакъехьара дош партийни собране (конференце) дувца дезаш да.

20. Юххьанцарча партийни организацей балха финансировани яра, кхыча балхех мукъабовлийта болхлой лелабар а чудоагІаш, бокъо лу членски взносех хьачуйсагІа средстваш 50 процентага кхоачаш дІаяхийта.

Парте районни, городской, окружной, областной, краевой организацеш

21. Юкъарчал доацаш юххьанцара партийни организацеш вІашагІтохаш йола районнии городскойи партийни организацеш парте опорни структурни звено я. Йоккхача городашка районни организацеш вІашагІкхета йиш я городской партийни организацешка.

Районни, городской партийни организаце лакхера орган я конференци. Конференце хорж пхе шера лаьрхІе районни, городской партийни комитет, хІаьта иштта контрольно - ревизионни комиссии а. Партийни комитета решенегІа е кхоалагІча даькъал кІезигагІа боацаш коммунисташ вІашагІкхеташ йолча юххьанцарча организацеша дІадехарагІа гулъю аргІана йоаца партийни конференци.

Юххьанцарча партийни организацешта хетар теркал а деш, районни городской партийни комитето хорж райкома, горкома бюро, секретараш, вІашагІйол ший аппарат, материально-финансови база. Райкомо, горкомо регистраци ю юххьанцарча партийни организацешта, царна эшаш дола гІо ду, коммунистий учет лелаю.

Парте райкомаша, горкомаша координаци а ю лостам а тел юххьанцарча парторганизацей балха, гІо ду нахацара цар бувзамаш чІоагІдара, царца цхьана парте политикеи решенеши дІайовзийт, къахьегама коллективашка а гражданаш бахача моттигашка а уж кхоачашъяра болх вІаштІехьбоаккх, общественностага дувцийта хьадда дола социально - экономически, культурни, кхыдола дешаш увттаду, уж кхоачашдара новкъостал ду.

22. Краевой, областной, окружной партийни организацеша дакъа лоац парте политика кийчъеча, хІаьта края областа, округа доазонашка из кхоачашъяра болх бу, лакхехьа латтача партийни органий соцамаш кхоачашделга вІаштІехьдеах.

Краевой, областной, окружной партийни организаце лакхехьара орган я партийни конференци. Конференце пхе шера лаьрхІа хорж парте краевой, областной, окружной комитет, хІаьта иштта Контрольно-ревизионни комисси а. АргІана йоаца конференцеш гулъю йоагІ-йоагІача комитета решенегІа е цу организаце берригача членех кхоалагІа дакъа бараша дІадехарах.

Конференцеша, хІаьта иштта эшаш хиларга хьежжа гулъеш йолча, бакъда кІезигагІа йиъча а шера шозза, партийни комитетий пленумаша кийч а ю пачхьалкхеи Іаьдала органашкеи бахача нахагеи дІа а лу политически, къаман, социальни, экономически, экологически, культурно-нравственни проблемаш регионе къоастаяра программаш. Цига дувц партена чурча вахара, кадрови балха, парторганизаце бюджета, издательски балха дешаш.

Краевой, областной партийни комитеташа шоаш къестаду шоай организаце структура дешаш, райкомаш, горкомаш вІашагІйохкилга а цунна чудоагІаш, эггара йоккхагІйолча юххьанцарча партийни организацешта парте райкома бокъонаш лу КПСС члений учета дешаш леладара.

ЙоагІ-йоагІача пленумашка хорж парте крайкомий, обкомий, окружкомий бюро, секретараш.

23. Районни, городской, окружной, областной, краевой партийни организацей контроль - ревизионни комиссеша хорж бюро, пхе шарал кІезигагІа партийни стаж йоаца комиссе председатель. Контрольно-ревизионни комиссе къестаду партийни дисциплина чІоагІъярца партийни этика нормаш коммунисташа лораярца дувзаденна дешаш, юкъ парте члений апелляцеш, партийни бюджет кхоачашъяра тІахьожам лоаттабу. Контрольно - ревизионни комисси болх беш я районни, городской, окружной, областной, краевой партийни конференце чІоагІъяьча положенега хьежжа.

Союзни республикай коммунистически партеш

24. Союзни республикай коммунистически партеш КПСС Программаи Уставеи доазонашка шоай лоІамагІа болх беш я. Цар кийчду шоай программни а нормативни а документаш, царга хьежжа шоаш къестаду организационни, кадрови, издательски, финансови боахама дешаш, пачхьалкхен гІирсаш хьалдара, республикаш социально - экономически, культурни дегІайоалаяра сфере политически никъ чакхбоаккх, гражданий политически консолидацена, къамани интернациональнии хьашташ вІаший тарадара тІехьа хул, хьабу интернационалистически сакхетам. Союзни республикай компартеша бувзам лоаттабу кхыча, цу даькъе доазол арахьарча а, партешцеи общественни боламашцеи.

КПСС ЦК Президиумеи комиссейи союзни республикай компартешта йоагІаш йола, принципиальни решенеш, ювц цар полномочни викалаш юкъе а болаш. Нагахьа санна тІайийцача решенена раьза ца хуле союзни республикай компарте Центральни Комитет бокъо йолаш я къовсаме дола дешаш дувцара КПСС ЦК Пленум гулъелга хьадеха.

25. Союзни республика Коммунистически парте лакхехьара орган я цун съезд. АргІанара съезд гулъю кІезигагІа гулйича а пхе шера цкъа. Цо белгалбу политически никъ, ювц Центральни Комитета, контрольно-ревизионни комиссе отчеташ, хорж цу органий керда состав, чІоагІъю Контрольно - ревизионни комиссех йола положени, хІаьта иштта могаю КПСС лакхехьарча органий составе республика Компартегара йохийта кандидатураш. Съездашта юкъерча хана гулъе йиш я республикански партийни конференцеш.

СССР Герзашцарча Низашкара КПСС организацеш

26. СССР Герзашцарча Низашкарча партийни организацей болх вІаштІехьа боакх КПСС ЦК Устава а КПСС ЦК чІоагІдеш долча документий а ларда тІа.

СССР Герзашцарча Низашкарча партийни балха кулгалделга кхоачашду партийни органашкеи юххьанцарча партийни организацешкеи гІолла. Партийни комитеташеи юххьанцарча партийни организацешеи дешаш къетаду военни советашца, командирашца, политорганашца айхха вІаший бувзам а лоаттабеш. Воински коллективай вахара а балха а шоаш еш йола влияни цар ю армейски коммунисташка гІолла. СССР Герзашцарча Низий лакхехьарча партийни органа КПСС ЦК комиссе яраш санна бокъонаш я.

Герзашцарча Низий коммунисташ территориальни партийни организацей кулгалдара органий составе харжа а хержа хила а йиш йолаш ба. Районни, городской, окружной, областной, краевой партийни конференцей, союзни республикай компартей съезде делегаташ хорж войсковой доакъойи объединенейи партийни конференцешка, йоагІ-йоагІача партийни комитеташа белгалъяьча викалий нормашка хьежжа.

Эскарей Флотеи партийни организацешкара КПСС съездийи ерригсоюзни партийни конференцей делегаташ хорж военни округай, бІуний группай, флотий, объединеней, Герзашцарча Низий тайпай партийни конференцешка.

Белгалдаккхар. КГБ бІунашка, чурчеи машиннаькъеи бІунашка партийни болх бу Герзашцарча Низашка беча тайпара.

IV. КПСС ЛАКХЕХЬАРА ОРГАНАШ

27. Советски Союза Коммунистически парте Лакхехьара орган я съезд. АргІанара съездаш гулъю КПСС Центральни Комитето кІезигагІа гулйича а пхе шера цкъа. Съезд гулъяра хьакъехьара решени, ден повестка, викалий норма дІакхайкаю съезд хилалехьа кхаь беттал тІеххьа ца йоаккхаш. Центральни Комитето кепатох съезде дувца оттадаьча керттерча дешаех йола тезисаш.

КПСС аргІана йоаца съезд гулъю Центральни Комитето ший инициативагІа е берригача коммунистех кхоалагІча даькъал кІезигагІа боацараш вІашагІъкхеташ йолча партийни организацеша дІадехарагІа. Съезд гулъю шин бетта йолча хана, хІаьта правомочни а лоархІ, нагахьа санна парте берригача членнех ахнел кІезигагІа боацарашкара викалаш цига бале.

Нагахьа санна аргІана йоаца съезд Центральни Комитето гул ца йой из елга дІадийхача организацеша аргІана йоаца съезд гулъяра, парте ЦК яраш санна бокъонаш а йолаш, организационни комитет вІашагІйолла йиш я.

28. КПСС съездо:

— ладувгІ Центральни Комитето а Центральни контрольно - ревизионни комиссе а отчеташка, царех соцамаш тІаэц;

— тІаэц парте Программеи Устави, царга хьож, уж хувца а хувц;

— партийни строительства, идеологически балха, КПСС чурчеи арахьарчеи политика даькъе парте никъ белгалбу;

— хорж КПСС Председатели цун заместителаши, цу цхьан ханна уж КПСС ЦК членалла а хоржаш;

— хорж КПСС Центральни Комитети Центральни контрольно - ревизионни комиссии.

29. Съездашта юкъерча хана КПСС Центральни Комитето эшаш хиларга хьежжа гулъю парте политикан практически балхеи сихха къостаде деза дешаш дувцара КПСС ерригсоюзни конференци.

Конференци правомочни я КПСС Центральни Комитета а Центральни контрольно - ревизионни комиссе а балхах йолча отчеташка ладувгІа, цар состав цхьадолча даькъе (съездашта юкъерча хана кхоалагІча даькъага кхоачаш) юхахаржа, КПСС программни документий доазонашка партена эша кхыйола решенеш тІаэца, парте Устава хувцамаш юкъедахьа.

Ерригсоюзни партийни конференце делегаташ хорж КПСС съезде бохийтараш хоржача порядкагІа.

30. Съездашта юкъерча хана парте балха кулгалду КПСС Центральни Комитето.

КПСС Центральни Комитето:

— КПСС съездий а конференцей а решенеш практически кхоачашъелга вІаштІехьадоакх;

— чурчеи арахьарчеи политика чулоацама хьакъехьа предложенеш кийч а ю СССР халкъа депутатий Съездашка а СССР Лакхехьарча Совете а ювцийта увтта а ю;

— КПСС кадрови политика чакхйоах;

— вІашагІъехк парте учрежденеши предприятеши, хІаьта цар балха тІахьожам а лоаттабу;

— кхыча партешка леладеча гІулакхашка КПСС викалал ду.

31. Пленумашта юкъерча хана политически организационни дешаш къестадара Центральни Комитето ший составах хьахорж КПСС ЦК Президиум. Цун дукхала состав чІоагІъю КПСС съездо. ЦК Президиума юкъе боагІа карарча гІулакхашка хьежжа КПСС Председатели цун заместителаши, союзни республикай компартей кулгалхой.

КПСС ЦК Президиумо решени дІайохьийт ший цІерагІа партийни организацешка кхоачашъяйта. Эггара лоархІамегІа долча политически дешаех йола решенеш Президиумо чІоагІъейта увттаю КПСС ЦК Пленуме.

ЦК Президиумо хІара шера ший балхах йола отчет тел КПСС ЦК Пленума.

КПСС вІашагІъехк цун балха керттерча лостамашта йола массазара комиссеш. Уж вІашагІйоахк КПСС ЦК Пленуме ЦК членех, хІаьта иштта советникаш санна чІоагІбеш болча кхыча коммунистех. Комиссешта керте латт КПСС ЦК Пленумо хоржаш бола КПСС ЦК секретараш, хІаьта шоай компетенце доазонашка решенеш тІаэца бокъо я цар. КПСС ЦК а цун комиссешка а хадданза болх беш болча коммунисташа партийни средстваех алапи ийду.

Комиссей кулгалхоех вІашагІъйоал КПСС ЦК Секретариат. Цо лостам тел ЦК комиссей балха, вІаштІехьдоаккх парте чухь Центральни Комитета, цун Президиума, комиссей решенеш кхоачашъелга, лостам тел ЦК аппарата балха.

Центральни Комитета Пленумашта юкъерча хана цун органий балха кулгалду КПСС Председателеи Председатела заместителашеи.

32. КПСС Центральни контрольно - ревизионни комиссе ший Пленуме хорж бюрои итт шерал кІезигагІа партийни стаж йоаца цун сопредседателаши.

Центральни контрольно-ревизионни комиссе, КПСС съездо чІоагІъеш йола положени кулгала а лувцаш, тІахьожам лоаттабу парте чухь программни документаши КПСС Устави, партийни съездийи конференцейи решенеш кхоачашъяра тІехьа, тІахьожам лоаттабу партийни дисциплина лелаяра, партена чурча вахара нормаши партийни этикеи нийса лелаяра; ревизи ю КПСС бюджетаи КПСС ЦК а цун учрежденей, предприятей, издательствай финансово - боахама балха а; партера дІаваккхарах долча дешай хьакъехьарча апеляцега хьож.

33. КПСС ЦК-аи КПСС ЦКРК-аи шиннел кІезигагІа йоацаш пленарни заседанеш ю шера, хІаьта янза яргІйоацача хана — цхьана заседанеш а.

КПСС ЦК членаша дакъа лаца йиш я КПСС ЦКРК пленумий балха, хІаьта ЦКРК членаша — КПСС ЦК Пленумий балха юкъе, совещательни голоса бокъо а йолаш.

КПСС ЦКРК хержа бола коммунисташ парте хоржаш йолча кхыча центральни органий состава юкъе боагІаш хила йиш яц.

V. СОВЕТАШКАРА, ОБЩЕСТВЕННИ ОРГАНИЗАЦЕШКАРЕИ БОЛАМАШКАРЕИ КОММУНИСТАШ

34. КПСС, цун еррига организацеш болх беш я СССР Конституцеи советски законийи доазонашка. Партийни организацешеи комитеташеи хилийтац функцеш пачхьалкхени боахамеи органашца вІашагІъэелга, парте политически никъ дІахьу цига болх беш болча коммунисташка гІолла.

Парти цхьана гІулакхаш леладеш я демократеи социальни нийсхони позицеш тІа латтача дерригача общественни низашца, духьала я антисоциалистически, националистически, антисоветски низашта. Профсоюзни, кагирхой, кхыча общественно - политически организацешцара массови боламашцара ший гІулакхаш политически вІаши гІулакхаш леладара а партнерства а принципех, кхычарна хетар теркалдара принципех.

35. Кхыйола общественно-политически организацеш а санна КПСС къовсам лоаттабеш я обществе паргІатта хоржамаш а деш, политически лидерство яккхара тІехьа, хІаьта иштта кхыча формашка гІолла советски гражданаша шоай лоІам бар хьа а хьокхаш. Партийни организацеша кийч а ю кепа а тох ший хоржамашта хьалхарча платформана, коммунисташта рекомендаци лу халкъа депутаталла кандидаташ оттабара, царна гІо ду хоржамий кампани вІаштІехьйоаккхача.

Партийни организацеш хоржамашта хьалхарча хана барта яха йиш йолаш я Конституце ларда тІа а цунга хьежжа а болх беш йолча кхыча общественни организацешцеи формированешцеи, КПСС членаш боаца цар депутаталла оттабаь кандидаташ хьаллаца.

Халкъа депутатий Съездашкеи Советий сессешкеи, общественни организацешеи кооперативни организацешеи гулъеш йолча коммунисташ болаш йолча съездашкеи конференцешкеи шоай балха координаци яраи парте влияни чІоагІъяраи, уж вІашагІкхет партийни группашка. Партийни группаша советски законаша, йоагІ-йоагІача партийни комитетий решенеша яхар ду.

36. Партийни органашеи юххьанцарча партийни организацешеи кагирхошца беча балха ког гІортолга ю ВЛКСМ-ах, социалистически оагІув хьаллоацаш йолча кагирхой кхыча организацеех, массе оагІорахьара гІо ду цар кагирхошта кхетам луш беча балха. Юкъеувз КПСС кагирхой политика кийчъеча а чакхйоаккхача а. Партийнии комсомольскии организацешта юкъера гІулакхаш идеяш юкъара хилара. Кагирхой Коммунистически Союз организационно ший лоІаме йолга могадара, вІаши лоархІаши новкъосташха тешаши хилара ларда тІа латт. Парте ВЛКСМ лерхІ ший мугІараш хьалдизара гаргагІа йола резерв санна.

VI. ПАРТЕ ДОАЛАХЬЕИ АХЧАН СРЕДСТВАШИ

37. КПСС а цун организацей а болх финансовии материально - технически ресурсашца Іалашбу парте доходий чотагІа.

Парте доалахьеи ахчан средстваши парте юкъара рузкъа да. КПСС ший доалахьа хила бокъо йола объекташ я зданеши сооруженеши, партийни издательстваш, цар состава чуйоагІача периодически изданей доалахьара хІамаши типографеши, предприятеши кхыйола доалахьара хІамаши, хІаьта иштта членски взносех, парте предприятеех хьайоагІача доходех, кхыйолча поступленеех хьахула ахчан средстваш а.

Партийни бюджет, моттигерча партийни организацешкара еча отчисленей нормативаш, средстваш дІаюха екъара порядок КПСС Центральни Комитето Пленумо чІоагІ а ю кепайоазон тІа ара а йоах.

Парте членашта доагІаш дола хІара бетта дІатела взносаш укх боарамех оттаду:

доходаш 70 сомага кхоачаш хилча — 10 кеп.;
71—100 сом—20 кеп.;
101—150 сом—30 кеп.;
151—200 сом—1 процент;
201—250 сом—1,5 процент;
251—300 сом—2 процент;
301—350 сом—2,5 процент;
350 сомал тІех хилча — 3 процент.

Болх беш болча коммунисташа - пенсионераша членски партийни взносаш тел къаьст-къаьста пенсеней алапеней тІера.

38. Союзни республикай компартеша, краевойи областнойи партийни организацеша шоай лоІамагІа лелаю шоай бюджет, самофинансированега довлар Іалашдеш йола доходаш дукхагІа хилийта а гІерташ, кІестаду структурно-штатни а финансови а дешаш. Могабеш ба парте предприятешеи учрежденешеи пайдабеш бу боахама а коммерчески а болх, политически балха хьашташцеи советски законодательствацеи из тарлуш бале.

Моттигерча партийни а контрольно - ревизионни органаша хан-ханнахьа коммунисташта информацеш тел партийни бюджета лоаттамах а средстваш дІаахийтарах а.

Депутаталла кандидатех

Наьха вахар тоаде хьожаргва

Керттерча даькъе, чакхдаьннад вай массане сатийса депутаташ харжара дола хоржамаш. Бакъда, 22 апреле цхьайолча округашка юха а хоржамаш чакхдоахаргда. Масала, царех цаI я № 53 йола Горьковски хоржамий округ. Цига НГIАССР халкъа депутаталла кандидат оттаваьчарех ва «Оргтехника» объединене керттерча конструктора отделерча бюро начальник, къона коммунист Сукиев ИбраьхIима Махьмад-Гири.

Цун вахара наькъах дувцаш белгалдаккха доагIа, из школа чакхъяьккхачул тIехьагIа производстве къахьега волавалар. 1977 шера «Электроприбор» яхача заводе фрезеровщик волаш болх бу цо. Шийна тIадиллача декхарех дика лоархIавеш, балха тIа моллагIйола чоалхане операци говзанчо санна кхоачашъеш волча Махьмад - Гири къахьегам уллуврча новкъосташа, кулгалхоша ца зувш бисанзар. Цудухьа, цунна тIадуллар керда вIашагIйолла лерхIача моллагIча прибора чоалханегIйола оатхал чертежа тIара хьаелга. ХIаьта цо ший аргIан цхьаккха тайпара даккха гIалат доацаш хьайора цу тайпара оатхал. Иштта дика ший профессех кхеташ, цул совгIа, конструкторашта шийна ховчча бесса новкъостал де гIерташ вола Сукиев Махьмад - Гири коллективо деша вахийта лаьрхIар, цо дIахо а цу даькъе теоретически знанеш кIоаргъергйолаш. Из коллектива еннача направленегIа Жукова цIерагIча Харьковски авиационни институте подготовительни отделене деша вода. Цо хержар «сигала лелача аппараташта доал дара системай» факультет.

Из студенчески совета членалла хорж. Цига а факультета морально-нравственни хьал тоадеш, тайптайпарча къамех болча студенташта юкъера доттагIал чIоагIдеш къахьег. Цул совгIа, Махьмад - Гири института боксах, каратэх йолча командай составе а волаш дуккхача яхьашка дакъа лоац. ХIаьта цо цу яхьашка дикка толамаш а доах. Масала, СССР спорта мастера норма кхоачашъе вIаштIехьдоал цун. Бакъда, укхаза хьоахаде деза цо спорте санна дешаре а доккхий толамаш доахаш хиннилга. Цу факультета студентий теоретически даькъе реферат, курсови болх язбарал совгIа, практике говзал хьахьокхаш цхьацца устройстваш, прибораш вIашагIъехка езаш хулар. Укхаза белгалдаккха деза, факультета студенташа хьаьяьча хIамашта юкъе цо хьакхолла прибор, аппарат чоалхане, хоза хьаярца эрагаш хилар. Цудухьа, цо тIехдика институт чакхйоаккх. Гучча бесса дешарах дика кхеташ, хIама хьакхолла говзал йола студент цу институте болх бе вуташ вар. Бакъда, из къонахчал школа чакхъяккхар духьа эскаре гIулакх де вода. Махьмад-Гири Киевски Краснознаменни ТIема округе ВВС даькъе гIулакх деш хул.

Укхаза цох авиационни электронни оборудованех вола цхьоалагIча класса специалист хул. Цунца цо ший тIема а политически а говзал лакхъю. Командира заданегIа Афганистане гIулакх де дIабахийта белгалбаьча салташта кIалтохарах латара, бокса говзал Iомаю. Иштта из тайп-тайпарча типагIа йолча самолеташ тIара бIаьзза совгIа парашютаца чукхоссалу.

1987 шера М.-Г. Сукиев Даймехка цIаверз. Цо цхьан юкъа «Оргтехника» объединене конструктор волаш къахьег. Цул тIехьагIа из керттерча конструктора отдела бюро начальникалла оттаву.

Цул совгIа, балхара мукъача хана М.-Г. Сукиевс тIема - спортивни клуб вIашагIйолл, цига шоай духовни а физически а оагIонаш чIоагIъю дуккхача кагийча наха. Царех цхьабараш хIанз Советски эскаре сийленца гIулакх деш ба.

Бакъда, хIанз Махьмад-Гири «СОХО» яхача кердача кагирхой хозрасчетни центрана кулгалдеш ва. Цига ханага хьежа доацаш, моллагIчо ший хьаштдолчча даькъе говзал Iомае, наха пайда баргболчча тайпара культурни, экономически, къахьега таро лу. Масала, коммерце, спорта, конструироване, гIишлош яра даькъе толаме болх бе йиш я.

Сукиева хоржамашта хьалхарча программа платформах дувцаш белгалдакхка деза, из цун дукха дIаьха доацача, бакъда, дикачох дизза долча вахаро хьалхаяьккха йолга. Экономически даькъе цунна бакъахьа хет республика дегIакхувлара программа конкурсни кIийлеп тIа тIайийцача. Цу гIулакхо таро лургьяр массанена из программа оттаеча дакъа лаца, иштта цунца ховргдар сихагIа малагIа дакъа дегIакхувла ловш ба нах. Цу конкурсни комиссена кулгалделга РСФСР Лакхехьарча Совета халкъа депутата Р. Хасбулатовна тIадилла деза. ХIаьта кандидата хетачох, республика регионални хозрасчетага йоккхача предприятешкара, бийдал лучара дIадоладе деза. ХIана аьлча, хIанзалца центро республикера мамогта мехкдаьтта, газ дIаийзай цун метта цхьаккха хIама хьа ца луш, тахан республика экономически ший лоIаме хулга вIаштIехьдоаккхаш вай долчара дIадохийта мехкдаьтта, иштта цунах хьаьяча продукце хIара килограмм лоархIаш хила еза. ХIаьта цу гIулакхо вай республика лаьттан ченаш йоассаярал совгIа, гонахьара Iалам хIалакдаьд. Цунца Грозне бахача наьха унахцIено толхаяьй. Цудухьа М.-Г. Сукиевс ший программа тIа лерхI 1990 шера экологически кхераме йолча предприятешка гонахьара Iалам бIехдара боарам оттаяьча нормага кхаччалца лохбайта. Нагахьа санна, из де ца тугаш предприятеш хуле — белгалъяьха мероприятеш чакхъяххалца цар производство соцаяйта. Иштта очистни сооруженеш ца хиларах предприятешта теха гIод моттигерча исполкома бюджете дIахьожадайта.

Ший мохк, цун къаьна культура чIоагIа дукха езача Сукиев Махьмад-Гири ше депутат хуле а ца хулаш вусе а Нохч-ГIалгIайчен лоамашка гIалай комплексий безе кагирхой культурни центр хьае лерхI. Цо таро лургья дукха декхараш кхоачашде. Масала, исторически а культурни а памятникаш меттаоттаде, уж лораде. Кхувш йоагIача тIехьенна патриотически кхетам бала. Цул совгIа, дунен халкъашта юкъерча туризма базаш хьае вIаштIехьдаргда.

Тахан а тIехьа ше дIадоладаьча дерригача общественни гIулакхашта командно-административни аппарато цхьацца духьаленаш еше, лерхIар дизза чакхдоаккхаш хьавоагIа из.

М. БАРАХОЕВ.

СУРТА ТIА: М.-Г. Сукиев.

ДОАЗОЛ ДЕХЬАРА

США чурча рынке хIанз эггара чIоагIагIа хоатташ дола товар малагIа да? «Форчун» яхача журнала даннегIа из Массачусетс яхача штата Уолтхем гордера электронни фирма продукци — радиаце термоэлектронни детектор (ТДР). Цу чоалханерча приборах тайп - тайпарча доакъошка пайда ийбе йиш я. ТДР-а новкъосталца таможне багажа тIахьожам лоаттабеча наркотикаш йий е яц ха, иштта, радиоактивни излученя источникаш гучаяха, гонахьара Iалам бIехдара (къаьстта езача металлай окисаша) боарам оттабе йиш я, Детектор къаьстта эш терроризмаца къовсам лоаттабеча службашта, масала, дIалочкъадаь дола герз, пластикови бомба гучаяккхар духьа.

1989 шера фирма ТДР йохкарах 24 миллион доллар цIена пайда хиннаб. Специалисташа яхачох гаргарча пхе шера фирмас ший доходаш 20 процент алсамйоахаргья — из моллагIа предприяти хьага йиш йолаш хIама да.

СУРТА ТIА: фирма специалист радиаце термоэлектронни детектора дикалга хьожаш ва.

ТАСС фотохроника.

Бахача наьха ерригсоюзни перепись яра итогаш

1989 шера 12 январе Нохч - ГIалгIай АССР-е бахача наьха дукхал 1270 эзар саг хилар. 1979 шераца нийсдича 115 эзар саг, е 10 процент нах тIакхийттаб.

1979 — 1988 шерашка республика массе а районашка баха нах тIакхийтаб, Наурски Шатойски районашкара дIаийккхача. Цунца районашка уж тIакхетара темпаш бе-бе я, мадарра аьлча уж иштта я:

	1989 шу процентаща (1979 шераца нийсдича)
Нохч-ГIалгIай АССР	110
г. Грозный	106
Ачхой-Мартановски район	117
Веденски район	113
Грозненски район	113
Гудермесски район	113
МалгIобекски район	107
Надтеречни район	102
Назрановски район	119
Наурски район	98
Ножай-Юртовски район	117
Сунженски район	102
Урус-Мартановски район	114
Шалински район	123
Шатойски район	99
Шелковски район	112

Уж тIакхетара керттера фактор дукхагIча даькъе уж бебар я.

Итт шера городе бахача наха 36 эзар саг тIакхийтав, е 5 процент, цу хана наьха юкъарча дукхалга диллача горожаний дакъа 42 процент лоxденнад, 1989 шу процентаща 1979 шераца нийсдича — 41 процент.

Укх итт шера юрта бахача наха 79 эзар саг тIакхийтав, е 12 процент. Юрта бахача наьха дукхал дегIаахара керттерча бахьанех да цига городерчарел дукхагIа бераш деш хилар.

Массаза бахаш бола нах ханага хьежжа уж бекъар хьахьокх укх даннеша:

	Дукхал, эзар саг: 1979 шу	1988 шу	1989 шу проц. 1979 шераца нийсдича
Республике баха беррига нах цу даькъе: яьннача ханага хьежжа бийкъача	1155,8	1270,4	110,8
0—9	250,8	280,8	112,0
10—19	262,2	242,1	92,3
20—29	197,5	218,8	110,8
30—39	97,4	180,1	184,9
40—49	131,1	90,3	68,9
50—59	89,2	119,0	133,4
60—69	65,5	74,6	113,9
70—79	42,0	41,8	99,5
80 шу даьнна боккхагIен	19,6	22,9	116,8
Балха баха ха яланза бараш	405,5	429,8	106,0
къахьега ха яраш	602,0	671,2	111,5
къахьега ха йолчарел боккхагIбараш	147,9	163,4	110,5

ХIанз а тIехьа наьха хана структура Iаткъ хьалхара бераш дара йола тенденци. ЧIоагIа Iеткъар шоллагIа дунен тIом, цо миллионаш нах боабир, иштта тIема шерашка нах кIезигагIа бебар. Бахьан из долаш 1979—1989 шерашка наьха дукхалга диллача къаьст-къаьстача ханий группаш ебача (е кIезиглуча) башхало хилар.

ДIадахача итт шера къахьега йиш йола нах (16—59 шу даьнна маIнахи 16—54 шу даьнна кхалнахи) 69 эзар сагага кхоачаш тIакхийтав (12 процент), городашка — 11 эзар саг (4 процент) юрташка — 58 эзар саг (18 процент).

Из ха йолча группа юкъе боагIа берригача нахах 23 процент цу даькъе городской — 16 процент, юрташкара — 11 процент.

Республике юкъерча дукхалга диллача маIнах 597 эзар ба (47 процент), кхалнах — 673 эзар (53 процент). 1979 шера хIара эзар кхалсага 883 маIсаг кхоачар, 1989 шера — 886 маIсаг.

Республике 70 совгIа къамех нах бах. Керттерча даькъе укхаза бах нохчий, гIалгIай, эрсий.

Укхаза 734,5 эзар нохчо вах, е 57,8 процент, 163,8 эзар гIалгIа вах, е 12,9 процент, 293,8 эзар эрсе вах е 23,1 процент.

ДIадахача итт шера бахача наха дукхала перепись еча юкъа нохчий 20,1 процент бийбаб, гIалгIай 21,5 процент, эрсий 12,6 процентага кхоачаш кIезигбеннаб.

Статистика Нохч-ГIалгIай республикански управлени.

Боарам боаца къизал

(Юстице советника У. Галаева комментареш)

1944—1956 шерашка дуккхача моттигашка гIалгIайи нохчийи кашамаш дохадаьд, уж сийдоацча даха гIерташ гIулакхаш леладаьд. Сталинско - бериевски бIехача гIозаро мога а деш, цо оттабаьраша вай халкъашта духьала даь эггара къизагIа а IаьржагIа а дола хIама да из. Дунен исторе чухь наггахьа мара цу тайпара хулаш йоацача вандализма, къизала акт санна лархIа доагIа байнача наьха кашамаш тIара даьхача чуртех, дохадаьча кашамашкара кхихьача кхерехпамятникех чуIе цIеноош, боахама гIирсаш, гидросооруженеш, наькъаш, тIаьш хьалдар.

Советски законодательствагIа уголовни бехктокхаме оза воагIа каш дохадаь, цу тайпара каша чура а каша тIара а хIама лочкъаяь вола саг (РСФСР Уголовни кодекса 229-гIа статья). Цхьабакъда, цу законо яххача тайпара уж дуккха кашамаш хIалакдаьча наха практически лаьрхIача тахан хIама де бокъо яц. Цкъа-дале, каш дохадаьча хьаддача гражданина мара доагIаш дац из, бIарччача халкъа кашамаш дохадеш вандализм лелаяьрашта дагIац. ШозлагIа-дале, РСФСР УК 229-ча статья тIа дувца зулам даь саг бехктонхама кIалхарвоал, из зулам даьчул тIехьагIа пхи шу даьннадале.

Цудухьа соахка август бетта тахка а техка ГIалгIайчен территоре тIа массе моттигашка дуккха а кашамаш дохадаь хилар гучадаьккха дале а, цу хьакъехьа уголовни дош гIоттаде йиш йоацаш йисай прокуратура.

Цхьабакъда, со тешаш ва, адамленна даьча эггара къизагIа дарех дола зулам деча дакъа лоацаш хинна Сталинеи Береи беррига халхархой бехктокхаме оза йиш йола закони правови механизми вай пачхахьалкхене кийчъергхиларах. ХIаьта исторена йовзаш я цу тайпара зуламаш даь нацисташ, Дунен халкъашта юкъерча военни трибунала. УставагIен шоллагIа дунен тIом чакхбаьннач ул тIехьагIа йоккхийча державаша кийчдаь долча военни зуламаш даь, дуненна духьала, адамленна духьала зуламаш даь болча наха таIазар дарах долча Законаген хьежжа, бехктокхаме эза моттигаш.

Цу тайпара законодательство кийчдара йола правови лард я вай мехка парламенто тIаийца Деклараци. Из де доагIаш да, духхьал бекхам бар духьа даь ца Iеш, вай общество нравственно цIенъяра а эггара йоккхагIйола Нийсхо котъяккхара а.

ГIалгIай кашамаш тIара даьхача чуртех даь цхьадола гIирсаш долча хиннача тха фотокорреспондента сурташа хьахьокх из бIаьрччача халкъа духьала яьккха боарам боаца къизал. Ер сурташ даьхад Пригородни районерча Яндакъонгий юрта (Дачное) ший хана «Вере дача» оалаш хиннача моттиге хьалъяьча бассейне.

СУРТАШ ТIА: 1. Байнача наьха чуртех даь бассейна пенаш; 2. Бассейнача Iочувоалачара лагIаш (уж а даьд чуртех).

Шоана духи долаш да

Мехикорча Пласса-инн яхача мексикански коммерчески центре оттаяьча советски выставке баьхкарашка йиш хургья Россе парфюмерни араматех дог Iаббалца хьаж яха. Ший дикагIйола образецаш гойтарг а я, йохкарг а я «Новая заря» яхача Московски фабрико. Кхыча мехкашкарча партнераша Iалаьмате дукха дехараш дешше а, фабрико доазол дехьа дохка дIакхахьийтац парфюмере цхьадола тайпаш чурча рынке чIоагIа хоатташ уж хилар бахьан долаш.

125 шерара ший истори сапа деш йола моттиг а хинна дIадоладаьд «Новая заря». Цун да хиннача француза Генрих Брокара юххьанца хинна предприяти, цига хьаяь продукци паргIатта, цун цIагIа... рояла кIал хошаш, селлара зIамига яр. Шовзткъен итт шу даьнначул тIехьагIа эггара йоккхагIйола предприяти а хинна дIаэттар из Россе меттел Европе а. Сапа деш хинна бокар эггара толашагIйола, Нишпе, Бостоне, Антверпене, Париже хиннача выставкашка дуккха призаш яьха парфюмери хьас волавеннав.

Октябрал тIехьагIа французски парфюмерни искусства традицеш дIа ца а йоахаш, къаьстта ший тайпара, цун ший цхьанне мара йоаца «къахьо» хьаж йола композицеш хьае йолаеннай фабрика. Масала, «Красная Москва» яха дуфи кхалнаха чIоагIа дезаденна нийдеш дола хIанз кховзткъа совгIа шу даьннад. Ткъаь итт шу хьалхагIа Брюсселе хиннача дунен халкъашта юкъерча выставка Гран приз яьккха хинна «Голубой ларец», «Черный ларец», «Каменни цветок» яха, эрсий хьисапе кийчдаь дола дуфеш вайцига могадеш хинна ца Iеш, кхыча мехкашкарча фирмашта а чIоагIа хьаштдолаш да.

Улицашка лелача е театра цIеношка гулбеннача наха юкъе езача парфюмере корта бIогора боалабеш йола хьаж кхийтача, дуфей цIи малагIа я ха гIерташ хул кхалнах. хIаьта дуккха а кIезигагIа дагавох уж хьадер, парфюмераша шоайла цхьана болча хана увос оалаш вар. Мехка дерригаш а ткъаь итт мара вац уж. Царех бархI «Новая заря» яхача болх беш ва. Шоаш мел йоаккха ха из професси Iомаеш йоаккх укхаза. Кхыметтел дIаволалуш вола парфюмер а керттерча хьажий кхо бIаь гаргга цIи дагахьа ховш хила веза. ХIаьта бокъонца хинна баьннача мастерашта-м ялх бIаьнегара бархI бIаьннега кхаччалца парфюмерни цIераш дагахьа ховш ва. Керда композици хьаеш хилча шера чIоагIа къахьега деза. Цхьаболча парфюмераша «музыка» ю, хозача хьажа веществай партитураш а язъеш, шоаш хьакхеллача хIамай бокъонца ашара санна хам а беш. Вокхар «сурташ дехк»: сигалбесса шийла ароматаш, можача сайрен кIома хьаж, са паргIата доакха баьццара хьаж.

«Новая заря» яхача фабрико хьадеча дуфех йоагIача гIайгIане къахьача хьажо хьаоттаду дицлуш доацен безам тIаозаш долен кхалсага сурт-сибат. Куц дола «Жемчуг! — тоам болча кхалнаха, «Скифий дошув» — сов кIалтIабаьннараштa, «Дуновение» — эггара хьалхарча свиданена.

Хьаштдолчча чаме, хьаштдолчча гIулакха харжа йиш я «Новая заря» яхача фабрико арахеца парфюмери.

Елена СЕРОВА, АПН корреспондент.

ХУРГДОЛИЙ-ХЬОГI ЦХЬОАГIО ЙОЛА ДУНЕ?

Са хьаьша бельгийски публициста, журналиста Жан - Мари Шовьена дика бовз вай мохк. 1964 шерагара 1969 шерага кхаччалца болх баьб цо Советски Союзе. Перестройка йолаелча денз иттаза совгIа вена хиннав из вайцига. СССР-ах бальца яздаьча дуккхача балхий автор а соавтор а ва из. Перестройкана хетадаьча, «СССР - Меттахьа хьайна общество» яхача цун книжкана язъяьча дешахьалхен тIа «Монд дипломатик» яхача газета директора Клод Жюльес вувц автор СССР-е «Iаьдала даькъе хинна ца Iеш», «Обществана шийна чухьа» -а хувцамаш хулаш латтилга кхетадаьча «эггара хьалхарчарех цаI» санна.

Жан-Мари геттара раьза хилар «Гуманни, демократически социализма хьакъехьа» КПСС ЦК-ас оттаьча Платформа проект йийшачул тIехьагIа хьайна чуессача уйлаехи Iайха кхетадаьчохи дувцадалар Iа, аьнна шийга даьча дехара жоп дала.

Долче, хьалхара хаттар.

— Ший ханнахьа да, аьна, хетий хьона КПСС ЦК Платформа цу тайпара проект оттаяри халкъа дIайовзийтари?

— Тахан вIаштIехьйоаккхалургьяц аьнна хет сона хано дIадехарашта дизза жоп лургдолаши советски обществе йолаенна событеш теркалъергйолаши цхьаккха тайпа платформа е политически программа. Уж событеш Iалаьмате сиха дегIаухаш хиларах хIаьта а. Цудухьа сона хет, хьалхагIа араяла езаш хинна платформа кIезигагIа йисаяле а 20 шера тIехьайнсай, аьнна. Цу документа тIара нийсен дика дагадехан хIамаш, дIахо кхоачашданза даргдоаца гIулакхаш а лаьрхIа, дуккха а хьалхагIа тIаийца хила дезаш дар.

— Г-н Шовье, из документ 20 шера тIехьадисад аьлар Iа. ХIаьта из-м хIанзарча хьалашка, перестройка хьалашка мара арадала йиш йолаш мича дар. Духхьал КПСС кердача кулгалхоша пхи шу хьалхагIа перестройкана тIаберзабаь никъ кхайкабар бахьан долаш йиш хиннай бухсоцдача кхаьчача платформа проект араяккха вIаштIехьдалийта дола Советски Союзе социальни хьинар айде меттел, укх тIехьарча хана дунен халкъашта юкъе хинна дукхагIдола дика хувцамаш де а. Раьза вий хьо, проекта тIа яххача тайпара, дерригa дуне XXI-ча бIаьшерен чу миштa долаш гIоргда СССР-ерча перестройка толамах тийша хургхилара?

— Шеко йоацаш ва. Дунен халкъашта юкъера гIулакхаш уихахцIенача хьал тIа дахара Iалаьмате дика фактор лоархI аз документа тIа ювцача герзаш дIадахара, демилитаризаце, цу даькъе кхетама еш йолча демилитаризаце а, перспективаш. Вай дувцаш дола дош дIахо шердаь дувца безам бар са. Сона хетачох, уж перспективаш кхоачашъелга Советски Союзах тийша хинна Iац. СССР-е кхетама демилитаризаци яра маIан, дерригача дунен тIа а ше-шегIа иззаморг хургда яхилга дац. Аз дувцараш укх тайпара кхетаде тарлуш дола шун мехка а арадувла даьсса хабараш да: ерригача адамлено хьакхелла дика мел дола хIама Советски Союзо къоабалдь тIаийцача, уж чакхдоахаш хилча кхоачам ба, тIаккха хьахургда цхьоагIон дуне, цун беррига бахархоша а иштта уж дика хIамаш къоабалдергдолаш. Сона хетачох, гIулакх дуккха а чоалханегIа латт. Кердача дунен ларда юкъейоалаянза яргьяц бокъонца уйла яь оттаяь дерригача дунейна лаьрхIа керда экономически политически порядок. Цу тIа а из порядок хьае езаргья «ерригевропейски цIа» хьалдарах а Советски Союзан Малхбузеннен юккъера гIулакхаш тоадарах а кхоачамбаь ца юташ, «кхоалагIча дунен» мехкий проблемаш чулоацача глобальни плане а. Из аспект кхоачам болаш яьшхаяц документа тIа.

Кхы цхьаькха проблемаш а я. Тахан Малхбузехьа а, Къулбехьа а, Малхбоалехьа а экологически кризис я дуненна кхерам тIатувсаш. Проекта тIа йоах, Iалам лораданза даргдац, саг лораванза варгвац, дунен экологически стандарташ мехка оттаянза яргьяц. Из дерригa а лоархIамен динза даргдоацаши да. Цхьабакъда, хIанз дунен тIа латтача экологически хьало дIадех лорадергдола гIулакхаш чакхдаьха ца Iеш, экономически социальни дегIаахара керда концепци, производстванен вахарай керда экологически цIена способ кийчъелга а. Потребление даькъа а доагIаш да из.

Укхаза хеталу сона, цхьаькха а хIама, кхыметтел вIалла хиланза даргдоацар а доацаш хиларо кIаьддаь дола советски халкъ кхы уйла яь ха ца йоаеш тIаэцапа кийча да Малхбузехьа, США чIоагIъенна яьнна потреблене модель, аьнна. ТIаккха из модель дика йовза, масала, энергетически ресурсай хьурмат ца дар санна йола цун харцахьара оагIош малагIаш я ха ма дезий. Уж дешаш кхоачамболлаш кIоаргадашхаляц проекта тIа.

— Фу тIакхача тарлу дуненна, нагахьа санна СССР-е перестройка процесс соца я, консервативни низаш Iаьдала керте отте?

— Цунах Iалаьмате чIоагIа водар хургда. Эггара хьалха юха а «шийлача тIема» тIагIоргда вай. Цул совгIа, сона хетачох, консервативни низашта могаргдар мехка хьалхашка латта проблемаш къоастае—е чуръяраш а, е арахьаръяраш а.

Къамаьл даьр ва Борис ЛАБУСОВ, АПН соб корр.

Брюссель.

КХАЧАН ПРОДУКЦИ — ДУКХАГIА

Бахача наха хIара дийнахьа эшаш дола хьоар, ийшк, кхыйола продукци арахецача Назрановски мельзаводa болхлоша шоай ерригa тароаш оарцагIъяьхай пятилетка тIеххьарча шера тIаийца декхараш кхоачашдара. Паччахьалкхен планагIа лаьрхIачул совгIа цар арахийцай 67 эзар сома маьха товарни продукци. ДоагI-доагIача сортагIа, хьоар, ийшк яккхара задани а йизза кхоачашъяьй. ХIаьта лакхерча сортагIа дола хьоар укх шера духхьал хьалхарча шин бетта планал тIех завода коллективо даькхад 529 тонн. Задани дикка тIеххоачашъеш хьайоагIа из укх март бетта а.

Самофинансированен йиззача хозрасчетен кердача системага яьннача предприяте коллектива, кхы мел дола технико - экономически хьокхамаш а дог гIоздоахаш да. Кулг-кара деча халача балхашта автоматизаци ярах, яхье хьалхалаттарий опыт, дикагIйола технологи балха юкъенкхувларах къахьегама овсарле лакхъяра задани 2,9 процент тIеххкоачашъяьй. Духхьал цун чотагIа хьаьий планал совгIа ара мел хийца продукци. Укх шера хьалхарча шин бетта 97 эзар сом пайда баьб предприяте болхлоша паччахьалкхенна. Шоай потребителашта поставкаш яра дола договорни декхараш а дизза кхоачашдаьд цар.

Заводерча цехашта юкъе хьалха латташ хиларца белгалъяьнна я Имагожев Назир, Плиев Микаьил, Имагожев Iаддал - Керим керте латтача цехийи Берсанов Мухьмада, Оздоев Мурада кулгалдеча бригадайн коллективаш.

Б. ДОТМАРЗИЕВ.

КЪАХЕТАМА ТРАМВАЙ

УКРАИНСКИ ССР. ХIара дийнахьа наькъа арайоал советски а афгански а байракхаш тIаягIа тIемахой-интернационалистий трамвай. Из эггара хьалха маршрутагIа араьлар Афганистанера советски эскар арадаьккха шу дузача дийнахьа. Цу хана дениз ший безам бар Киева Старовокзальни майда цунца никъ бе йиш йолаш ва.

Вагона доалдеш ба тIемахой - «афганцаш» хиннараш.

Вагон кийчъяьй В. И. Ленина цIерагIча трамвайни депос. Цу чу 38 моттиг я.

СУРТА ТIА: Старовокзальни майда тIара экскурске маршрутагIа дIайодаш йола къахетама трамвай.

К. КОВПАКА сурт.
(ТАСС фотохроника).

Къона хьехархо

Дукха ха яц Соня Орджоникидзевская яхача станице № 1 йолча юкъерча школе деша яьгIа. Цунна хIанз а йицъяннаяц ший класс, шийна хьехаш хинна хьехархой. 1981 шера итт класс йистеяьккхачул тIехьагIа цо лаьрхIар хьехархо хила.

1984 шера Грозненски Л. Н. Толстой цIерагIара Нохч-ГIалгIай паччахьалкхен университета химико-биологически факультет йисте а яьккха хIанз Орджоникидзевски бархIшерарча № 2 йолча школе болх беш я Соня. Бераш тайп-тайпара да. ХIаране ше-ший оазмал кхетам ба. Цудухьа хIара дешархочунца ший тайпара дувца дезаш хул.

Соня къона яле а сабар, эздел долаш бераштa езаш хьехархо я. Вай даьш оалаш хиннад, — йоI юртарча берашка хатта, аьле. Цу дешай лоархIам вай хана а байнабац. Сага дикал-вол берашка гIолла йовзаргья. Воча сагах дика хьехархо хила йиш яц.

БархIлагIча классе деша вагIача Цуроев Абос йоах. —Соня Тембулатовна тхона дукха езаш хьехархо я, вIалла а эгIазъяха бIаргаяйнаяц тхона из, мел чIоагIа тхо харцахьа лийлача а цIогIа а ца хьекхаш вайнаьха Iаьдалах эхь а хетийташ бехк боакх цо. Цудухьа тхо лоархIадац цун уроках во лела, цул совгIа, химе уроках цо тхо дика а кхетаду.

№ 2 йолча бархIшерарча школе деша дагIа бераш дукхагIдараш вайнаьха да. Берий даьша-ноаноша дика тешал ду Бакаева Соняйна. Дезалашца бувзам лелабу хьехархочо. Деша ца доагIаш, урок ца Iомаеш, школе харцахьа лийнна бер теркал ца деш дитац цо.

— Дукха ези хьона хьай професси, — аьнна хьаттача, цо аьлар,—хьехархочун говзал сона езаш хилар масал да, школа яьккхачул тIехьагIа хьалхарча шера университете конкурсах чакх а ца йоалаш йисача а ца Iеш шоллагIча шера цIаьхка а цу университете экзаменаш дIаяла со яхар. Аз кхоаненна уйла ю, — аьлар къоначa хьехархочо, — сайна бIаргадайнадеце а боккхагIчар дувцаш хоз сона сталински режимо мел чIоагIа тоIадаь хиннад вай къам. Цудухьа, тхо, хьехархой декхарийла да дика тIехье хьалкхее. Из дешарца мара вIаштIехьдаргдолаш хIама дац. Соняна чIоагIа дика хетар даьша-ноаноша из дIакхетадича. Беро тахан ца Iомадеш дисар зене да, из кхоана Iомалургдац, хIана аьлча, кхоана кхы керда дар Iомаде дезаш хуландаь. Лоацца аьлча, къаман бокъо хьалъяргьяц массайолча оагIорахьа кхетам лакхболаш бола нах ца хилча. хIаьта из дешарца мара хургдолаш хIама а дац.

— Ший предмет хьехарал совгIа бераша салоIача хана безаме пайдане дIахьо Соняс берий мукъа ха.

КIоаргга уйла а еш берашта пайдане хургйолаш оттаяь я план. Тайп-тайпара да цу тIара дешаш. Интернациональни, патриотически, къахьегама. ХIаьта нийцъялийтаяц къоначa хьехархочо искусство, литература, эстетика.

Боккха теркам тIабохийт Соня Тембулатовнас вайнаьха эхь эздел яхача дешашта. Цу хьакъехьа цунгара — хьехархочунгара масал эце а кхоачам хургболаш я из. Бераш зIамига мадий аьнна шийгара эздел дохадац цо. Соняс йоах, — хьехархо дешархошта хьокхам ба.

ПаьтIамата мар Тембулат леча хана йоккхагIйола Соня пхелагIча классе деша ягIар, цул зIамагIа кхы а диъ бер дар цун. ПятIамат дешанза саг яр. Бакъда, Соняс а вокха бераша а дукха хIама Iомадир наьнагара. ХIама довза, сабар хила, цIена вайнаьха эхь-эздел, къахетам.

ПаьтIамат наха лоархIаш, сийдеш, шийна тIадилла декхар тешаме чакхдоаккхаш саг я. Иштта кхоачашдаьд цо ший наьна декхар а.

Шеко яц, Соняс а иштта сийленца ший декхараш кхоачашдергхиларах.

Сонях лаьца дувца дукха дац, хIана аьлча из хIанз мара кога тIа ура этта саг яц, хIаьта а цун вахара юхьиг дика дIайолаеннай. Аьттув балба цунна.

М. ТАМАРОВА.

Вай—интернационалисташ

ДоттагIал чIоагIдеш

Нохч-ГIалгIай паччахьалкхен педагогически институте дешаш тайп-тайпарча къамех бола нах ба. Мишта чIоагIду студенчески коллективо шийна юкъера интернациональни доттагIал? Цу хьакъехьа къамаьл хилар тха корреспондента института проректор волча Цыганков Геннадий Григорьевичаца.

Корр: Геннадий Григорьевич, дешара процесс дIайолалуш студентий группаш вIашагIъехкаш фуд оаша эггара хьалха теркалдер.

— Тха институте деша боагIа нах дукхагIча даькъе республика юрташкара ба. Дешара группаш вIашагIъехкача хана оаха теркалду, цкъа-дале, вIаши бовзарашбезараш цхьана хулийтилга. Цул тIехьагIа тайп-тайпарча къамех бола мехкарийн кагийнахи цхьана хургболаш группаш вIашагIъехка гIерт тхо.

ТIехьагIа гучадоал цу тайпарча группашкара студенташ институт йистеяьккхачул тIехьагIа а вIаши бувзам лелабелга. ХIаьта цунца цхьана чIоагIлу тайп-тайпарча къамех болча наха юкъера гIулакхаш.

Корр: — Довзийтий оаша студенташта института истори, цун интернациональни традицеш?

— Патриотически интернациональни кхетам луча эггара лоархIамечарех да Даймохк безаш, ше ваь а кхийна а моттиг лоархIаш саг кхевар.

ХIара дешара заведене, колхоза, предприяте, организаце ший истори да. Цудухьа цу исторе кIийлен тIара хьабоагIа сага халкъацара, лаьттанцара, кхыча нахацара безам. Из теркал а деш, дешара хьалхарча деношка доладу тхо института истори а цун интернациональни традицеш а студенташта йовзийта. Цу хьакъехьа беседаш ю стендаш кийчъю, пенгазеташ арахец.

Корр: — Ереване, Баку, Душанбе, иштта кхычахьа хинна событееx фу хет студенташта, царех дийцарий группашка?

— Уж дешаш чIоагIа дийцар студентий коллективашка. Царех харцахьа яь событеш лаьрхIар. ХIаьта Назране гIалгIай къамо шоай автономи хьаехаш яьча митингах а дийцар студенташа, цу митинго оттадаь дешаш хьал а лоацаш, студенташа материальни новкъостал дир.

Республикерча районашка хIара студенто дешара практика чакхйоаккхача плана юкъе, интернациональни доттагIал, школашка, предприятешка, организацешка, еш я лекцеш, беседаш ю.

Корр: — Студенташ вежарашха йолча республикашка хиннабий?

— Оаха дукккхача республикашца айхха бувзам лоаттабу. ХIаьта тха студенташ болча хиннаб 18 республикера студенташ (Душанбера, Ригера, Чарджоура, Къулбаседа Кавказе мел йолча республикашкара кхычахьара). Укх шера апрель бетта хургья йиълагIа доттагIала фестиваль. Уж сапна долча вIашагIкхетараша таро хулийт къамий культура, искусство, истори довза. Цул совгIа, цу гIулакхо къамашта юкъера доттагIал чIоагIду.

Корр: — Вайна махарра, тIема шерашка, вошал а леладеш, вижар - гIаттар цхьана долаш, маьхка чIегилг юкъара йолаш моастагIчунца тIом баьб вай республикерча нохчаша, гIалгIаша, эрсаша, эрмалоша, кхыча къамех болча наха. МалагIа бувзам ба студентай цу тIема ветеранашца?

— ТIема ветеранаш тха эггара хьамсарах бола хьаьший ба. Царца каст-кастта вIашагIкхетараш хул тха кагирхой. Интернациональни патриотически сайренаш еча хана ветеранаш хьех оаха институте. Цу сайренаша гучадоаккх массадолча къамех болча наха цхьана таханара вай сийрда вахар бахьан долаш шоай са ца кходеш тIом баь хилар.

Корр: — Интернациональни кхетам лакхбара кхы фу ду оаша студенташца?

— Къоначa тIехьенна кхетам луча кхы а дукха мероприятеш ю оаха. Мел дукха а тайп-тайпара хилча а кхоачам хилац царех. ХIаьта цахаддаш эргаьха езаш а хул уж.

Саго шийна дезар Iомадеш йолча клубе а боккха теркам тIабохийт интернациональни кхетам балара.

Искусство езачарна лаьрхIача клубе оаха хьех республикера йоазонхой. Клуба доакъошхоша лаьрхIа кийчъю из сайре. Стихаш Iомаю, докладаш, рефераташ яьзъю. Йоазонхой творчество йовза таро лу цу санна йолча сайренаша. Цул совгIа, мехкараштеи кагийча нахан бовз тайп-тайпарча къамех бола йоазонхой, цига йоазонхоша дувц шоай творчески наькъах искусствах, литературах, культурах лаьца.

Даьй денала гIулакхаш дувцаш кагирхошта боккха кхетам лу уж къонахчал, хьинар, денал долаш, интернациональни уйла йолаш хилийтара.

В. И. Ленина 120 шу дизара хетаяь сайре кийчъеш я института педагогически а студенчески а коллектив.

Т. МАЛЬСАГОВА.

Белам а белхам а

Сабардел, Одиссей...

Сунженски района Карабулаке ваха Бородацкий Александри Малгобекски района Ачалкхера Евлоев Руслани шоайла бовзаш ба е бац ала йиш йолаш вац со, цхьабакъда, халкъа суда уж хьалхашка оттабаь РСФСР УК 122 статья цаI яр.

— Хьалхарча сесага даьча кхаь бера алименташ текха дезилга ховш вар со,— йоахар Р. Евлоева дош дувцача дийнахьа. — Цхьабакъда, исполнительни лист бIаргаяйнаяцар сона. Каст-каста бераш долча а ухаш, царна сайна могаш дола новкъостал даьд аз, се балха воацаше. ХIанз сай бехк кхета а баь, дIахо йодача хана цу тайпара хIама сайгара гуча ца далийта дош дала кийча ва со.

Халкъа судо цхьа кIеззига къахетам бе мегар цох, нагахьа санна цул тIехьагIа къамаьл даьча берий нанас М. Нальгиевас дийцар кхыча бесса хиннадецаре.

— Маро, цIагIарча поарталах цхьа хIама ца луш, араьккхай со, — йоахар цо. — Кхаь бера алименташ текха решени йоллаше, тхогахьа хьахьожаш вац из. Цхьаккха новкъостал даьдац цо берашта, хIаьта укхаза суде цун багара хьауха дешаш харц да. Законо яххача бесса таIазар де деза цунна.

Хохал кIомагIа дар хIанз йолаш йолча Р. Евлоева сесага дийцар. Ший мар цхьаннахьа болх беш вац, корта бохабеча маларашта тIаккхувш ва йоахар цо. Дале а, ший шин берагара да ма ваккха яхаш дехар дора цо.

Евлоевна а Нальгиевана а хацар дас ший берашка дIа ца кхоачийтар мел ахча да. Халкъа судо счетий бурилг дIа-хьа техача гучадаьлар, цунгара дIадоагIар 1680 сом долга. Хан-ханнахьа алименташ ца текхар харцахьа а лаьрхIар, набахта чувалла шу техар Р. Евлоевна.

Кхы дикагIа хьал дацар А. Бородацкега а, дехьеи сехьеи ха а долаш, халкъа суда хьалхашка латтача хана.

— Сай йиIига Иннана алименташ текха дезаш вар со, — йоахар цо. — Юххьанца, се сесагацара дIакъаьстача шера дика леладаьдар аз из гIулакх. ТIаккха балха воацаш ха хилар. Из бахьан долаш хьаIайра декхар — 577 соми 22 кепиги. ДIахо йодача хана цу тайпара хIама сайгара доалийтаргдац аз.

Лоацца аьлча, таIазар доацаш висанзар А. Бородацкий а.

Къамаьл дац, кхел-рузкъа деце, дезал бохаш хул. Цхьабакъда, бераш йоакхо йоацаш дитарах халкъа суда хьалхашка оттар мегаргволча сага валар да.

С. СУЛТАНОВ.

—Аз баьраш-м бегаш ма барий, ревизор воагIа, аьнна...

Пеланга тIаккхувш волча маро:

— Сесаг, аз хьайийца алапи да ер...

Сесаго:

— Бегаш ца а беш, хьаалал, фу ахча да ер?...

Продавшицас эцархочунга:

— Аз эзад харцахьа тараз? Мала тешаргва Iа дувцачох, тахан?

— Даим хьай уж бегаш беш лел хьо, доттагI?...

Х. ИСРАИЛОВА сурташ.

САЛОIАЧА ДЕНОШКА

С. М. Кирова цIерагIа парк. 6.00 «Энтузиаст» яха футбольни клуб. 8.00 Ло баккхареи хIамаш тегареи курсаш.

Филармони зал. 15.00 Берий халкъа филармони. Нохч - ГIалгIай филармоне берий музыкальни школа дешархой симфонически оркестрацара концерт.

«Машиностроитель» яха кинотеатр. 9.00 Книжкаш дукхадезарий клуб. Книжкай выставка. Книжкаш дIа-юха хувцар.

В. И. Ленина цIерагIа ДК. 8.00 Ло баккхареи хIамаш тегареи курсаш. 8.30 Машинкаца аьхинга хIамаш яра курсаш. 12.00 «ЦIагIара медсестра» яха курсаш. 15.00 «Дизайн быте» яха курсаш. 16.00 «Тха служба кхераме а хала а я» яха прокуратуреи суден болхлошцара вIашагIкхетар. 16.00 Халкъа драматически театр. 17.00 Берий гитаристий кружок. 18.00 Балетни студи 19.00 «ХIанзарча ашарий мукъам» яха дискотека.

Н. К. Крупскаяй цIерагIа ДК. 11.00 Технически кхоллама кружок 11.30 «Патриот» яха клуб. «Вахара мехкара наькъаш». 14.00 Ло баккхареи хIамаш тегареи курсаш. 1500 Машинкаца художественни догамаш дара курсаш. 16.00 «Мелаб вайцига, хIаьта воаш миштад, бакъда Даймохк цаI мара бац вай!». 18.00 «УнахцIено» яха клуб.

С. М. Кирова цIерагIа ДК. 9.00 «Кружевница» яха клуб. 12.00 «Смеяться, право, не грешно» яха суртийн карикатурийн конкурс. 16.00 «Ералаше» хьоашалгIа.

Химикий ДК. 17.30 «БIаьстан тIадам» дIалокх духови оркестро. 18.00 Камерни хор. 18.00 «СелаIад» яха халкъа халхара ансамбль. 19.00 «Лидер» яха спортклуб.

Сердалон болхлой ЦIа. 10.00 «Кулга говзал» яха клуб. 13.00 «Маски» яхача берий театр - студес хьех шо. 14.00 «Низ болаш, майра, кадай» яха спортклуб. 16.00 Гитаристий ансамбло хьех.

«Красный молот» завода ДК. 13.00 «Космонавт» яха берий кинотеатр. «Юха а парта тIа Iоховш». 15.00 «Вай беш» яха клуб. 17.00 Iарби меттала къамаьл де Iомалу вай.

«Пролетбата» цIерагIа ДК. 10.00 «Къонахчал» «ЦIера духьал лаьттараш», бIухошта - афганцашта хетаяь художника А. П. Кущенкова выставка. 14.00 «Теремок» яха киноклуб. 16.00 «Кругозор» дукхаезарий объединени.

«Оргтехника» объединене ДК. 12.00 Игротека. 13.00 Кагирхой цIей. 18.00 Кагирхой цIей. 18.00 Дискотека.

М. Горьке цIерагIа клуб. 10.00 «Хозяюшка» яха клуб. 10.00 «Кружевница» яха клуб. 13.00 «Теремок» яха киноклуб.

Хлебокомбината клуб. 9.00 «Говза кулгаш» яха клуб. 9.00, 16.00 «Каратист» яха клуб. 11.00 «Топотушки» яха халхара коллектив 17.00 Гитаристий ансамбль.

В. Маяковске цIерагIа клуб. 15.00 «Солнышко» яха клуб. 17.00 «Неш» яха клуб.

С Орджоникидзе цIерагIа стадион. 9.00 Горсовета ДФСО профсоюза футболах йола Iан хьалхле.

«Садко» бассейн. 17.30 «Икар» яха инвалидий спортивно - унахцIенон клуб.

КIИРАНДИ, 1 АПРЕЛЬ

М. Ю. Лермонтова цIерагIа республикански эрсий драматически театр. 18.00 «Проездом из Москвы» яха сакъердаме сайре. Дакъа лоацаш ба Московски театр-студи кукола «Би-ба-бо», йоазонхой - сатирикаши эстрада артисташи В. Альбинин, М. Минков, Э. Левин, Р. Канушкин.

С. М. Кирова цIерагIа парк. 6.00 «Энтузиаст» яха футбольни клуб. 8.00 Ло баккхареи хIамаш тегареи курсаш.

Офицерий ЦIа. 11.00 Филофонистий клуб. Грамзаписай коллекционерий вIашагIкхетар.

«Машиностроитель» яха кинотеатр. 9.00 Книжкаш дукхадезарий клуб. Книжкай выставка.

В. И. Ленина цIерагIа ДК. 8.00 Ло баккхареи хIамаш тегареи курсаш. 8.30 Машинкаца аьхинга хIамаш яра курсаш. 8.30 «Росинка» яха халхара ансамбль. 9.00 Балетни студи. 10.00 «Улыбка» яха халхара халкъа ансамбль. 11.00 «ЦIагIара медсестра» яха курсаш. 12.00 Бальни дискои халхарий школа. 13.00 «Меридиан» яха халхара халкъа ансамбль. 15.00 « Дизайн быте» яха курсаш. 19.00 Беламеи сакъердамеи сайре.

Н. К. Крупскаяй цIерагIа ДК. 11.00 Технически кхоллама кружок. 14.00 Ло баккхареи хIамаш тегареи курсаш. 14.30 «Цхьана гIа боаккхаш сакъердаме да» яха кинолекторий. 15.00 Машинаца художественни догамаш дара курсаш. 16.00 «Бегаштан боккъонцаи» яха эстрадно - циркови хьокхар. 18.00 «УнахцIено» яха клуб.

С. М. Кирова цIерагIа ДК. 10.00 Ло боккхареи хIамаш тегареи курсаш. 11.00 «Ровесник» яха клуб. «Пионер». «Сакъердамеча талгIе тIа» яха музыкальни сахьат. 15.00 «Сакъердаме сахьат» яха музыкально - самукъа доаккха программа.

Химикий ДК. 10.00 Изостуди. 11.00 « Ровестник» яха салоIача ден клуб. Берий мини-юморина. 17.00 «Сакъердамеча талгIе тIа» яха самукъа доаккха программа.

Сердалон болхлой ЦIа. 11.00 «Тхоца халхадовла!» яха сакъердаме хоровод. 12.00 «Песенка» яха вокальни группа. 12.00 Английски меттала къамаьл де Iомалу вай. 15.00 Книжкаш дукхадезарий клуб. 17.00 Сакъердамеи беламеи сайре. Халкъа кагирхой театро хьех шо.

«Красный молот» завода ДК. 9.00, 13.00 Ло баккхеи хIамаш тегеи Iомалу вай. 13.00 «Космонавт» яха берий кинотеатр. «Ералаша» оагIошкара викторина. «Ералаш» дагадехар малав?» 14.30 «Сакъердаме сахьат» яха игротека. 16.00 Ловзарий миниатюра театра лакъа лоаца сакъердаме сайре. 17.30 «Ну, погоди!» яхача хьоашалгIа.

Пролетбата цIерагIа ДК. 14.00 «Теремок» яха киноклуб. 15.00 «Белам — боккъонца дола гIулакх».

«Оргтехника» объединене ДК. 12.00 Игротека. 15.00 «Тхоца дела» яха самукъа доаккха шоу-программа.

М. Горьке цIерагIа клуб. 9.00 «Говза кулгаш» яха клуб. 10.00 «Сакъердаме сахьат» яха игротека. 11.00 «Фаьлгий дунен тIа». 13.00 Литературно - музыкальни композици. 18.00 Кагирхой салаIара сайре.

Хлебокомбината сайре. 8.30, 14.00 «Говза кулгаш» яха клуб. 12.00 Вокально-инструментальни ансамбль ловз. 16.00 Машинаца художественни догамаш дара кружок.

В. Маяковске цIерагIа клуб. 15.00 «Солнышко» яха клуб. 17.00 «Неш» яха клуб.

С. Орджоникидзе цIерагIа стадион. 10.00 Горсовета ДФСО профсоюза футболах йола Iан хьалхле.

Редактора зам.
М. М. ХАМХОЕВ.

ТЕЛЕВИДЕНИ

31 МАРТ

ШОАТТА

I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минот.
8.30 — Объектив.
9.05 — Маман, папан, сои.
9.35 — Даха, Лаьтта!
10.35 — «Бурда моден» — шуи теркамга...
11.10 — Оакхарий цирк.
11.55 — Коталон 45 шу дизарга. «Архив смерти» яха ялх сери йола художественни фильм. 1-ра сери (ТВ, ГДР, 1979 ш.).
13.25 — «Партнер». Коммерчески вестник. «Файнэшнл таймс» яхача газета ведущи экономически обозревателашцара вIашагIкхетар.
13.55 — «Под знаком «Пи». Iилма - довзийтара программа оагIошкара.
14.55 — «СелаIад» яха халкъа кхоллама телепрограмма VIII Дунен халкъашта юкъера фестиваль. Сенегала телевидени фольклорни программа.
15.30 — «Лицом к стране». Паччахьалкхен Комитета къахьегамеи социальни хьакъехьарча председателацара В. И. Щербаковцара вIашагIкхетар.
16.30 — Ловза, пандар! яхача программа 1-ра дакъа. Вологдера передача.
17.45 — Дунен халкъашта юкъера панорама.
18.30 — Ловза, пандар! яхача программа 2-гIа дакъа.
19.25 — «Лаьтта — вай юкъара цIа» яха фотоконкурс.
19.30 — «Следопыт» яха художественни фильм. (Духхьашха).
21.00 — Ха. ТСН.
21.30 — Телескоп.
21.50 — ДIалокх Дайана Росс (США).
23.10 — Ден лув кхера.
23.25 — Ах бийса ялалехьа а цул тIехьагIа а.

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуйриййнара гимнастика.
8.15 — «Хозяин тайги» яха субтитрашцара художественни фильм.
9.35 — Документальни фильма премьера.
9.55 — «Два капитана» яха художественни фильм. 6-гIа сери.
11.05 — Тха фильмофондера. Кинопрограмма.
12.05 — Артисташ баьхкина (нохчий меттала).
13.05 — ГIалгIай Iаьдала хьаст (гIалгIай меттала).
13.45 — «Кого не тронет сладкие созвучья...».
14.30 — «Советская Россия» яха видеоканал.
17.00 — Г. Калау. «Кот в сапогах». Немецки драматически театра спектакль (г. Тимертау).
18.00 — «Вовшех дагадовлий вай» (нохчий меттала).
18.50 — Киножурнал.
19.00 — Футбол. СССР чемпионат. «Днепр» — «Спартак». Перерыве (19.45) — Бийса даькъала хийла шун, бераш!
20.50 — Спортивни гимнастика. Дунен кубок.
21.35 — П. Джакометти. «Семья преступника» яха А. Мрамяна цIерагIча Ленинаканински Паччахьалкхен драматически театра фильм-спектакль.
23.45 — Волейбол. СССР чемпионат. МаIанах. Суперфинал.
00.45 — «Английски вальс» яха художественни фильм Бийсанара сеанс. (Духхьашха).

1 АПРЕЛЬ

КIИРАНДИ

8.00 — Спорт массарна а.
8.15 — Ритмически гимнастика.
8.45 — «Спортлото» тираж.
9.00 — Iуррехьа.
10.00 — Даьхенна гIулакх деш.
11.00 — Iуйриййнара сакъердаме программа.
11.30 — Дунен гонахьа.
12.30 — Коталон 45 шу дизарга. «Архив смерти» яха художественни фильм. 2-гIа сери.
14.10 — УнахцIено.
14.55 — Киноафиша.
15.55 — Мультфильмаш.
16.15 — Юртара сахьат. Панорама.
17.30 — Фаьлгий дунен тIа. «Там, на неведомых дорожках...» яха художественни фильм.
19.00 — «Запомни песню». Бонкхийчарнеи бераштеи.
19.15 — КВН-90. Сезона хьалхара вIашагIкхетар. Дакъа лоацаш ба Одесски Паччахьалкхен университети, Московски горни институтеи стали сплавеи Московски институтеи вIашагIъелла команда.
21.00 — Ха. ТСН.
21.30 — Массехана а долчун уйлаш. КIиранден нравственни проповедь.
21.45 — П. И. Чайковске 100 романс.
22.00 — Футбольни обозрени.
22.30 — «Спектакль чакхьяьнначул тIехьагIа». «Капустник».

II ПРОГРАММА

8.00 — Зарядка е отта.
8.20 — «На войне как на войне» яха субтитрашцара художественни фильм.
9.50 — Документальни фильм.
10.10 — «Без сына не приходи» яха художественни фильм. (Духхьашха).
11.30 — НБА профессионалашта юкъера баскетболах йола США чемпионат.
12.30 — «Халкъа кхоллам» яха видеоблок.
14.30 — «Советская Россия» яха видеоканал.
17.00 — «Планета». Дунен халкъашта юкъера панорама.
18.00 — Футбол. СССР чемпионат. «Черноморец» — «Динамо» (Киев). 2-гIа тайм.
18.50 — Документальни фильма премьера.
19.10 — Бургацара хоккей. Дунен халкъашта юкъера турнир. Кхалнах. Финал.
19.35 — «Мир, в котором мы живем», «Мальчик на красном коне» яха режиссера Л. Кристи фильмаш.
20.00 — Бийса даькъала хийла шун, бераш! «Гадкий утенок» яха мультфильм.
20.15 — Спортивни гимнастика. Дунен кубок.
21.00 — Ха. ТСН (сурдопереводаца).
21.30 — Н. В. Гогола произведене экранизаци. «Шинель» яха художественни фильм (1959 ш.).

2 АПРЕЛЬ

ОРШОТ

I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минот.
8.30 — Мультфильмаш.
9.00 — «Следопыт» яха художественни фильм.
10.30 — Футбольни обозрени.
11.00 — Документальни фильм.
11.30 — «Под знаком «Пи» яха Iилма - довзийтара программа оагIошкара.
12.30 — Ха. ТСН.
13.00 — «СелаIад» яха VIII Дунен халкъашта юкъера фестиваль.
15.30 — ТСН.
15.45 — Коталон 45 шу дизара. Документальни фильм.
16.45 — Мультфильм.
16.55 — «Мы идем искать», («Мишта салоI вай» яхача циклера).
17.25 — Берий сахьат (немецки метта уроказа).
18.30 — Ха. ТСН.
19.00 — «Читаем Ленина». Социализма наькъаш харжар (НЭП).
19.30 — Мультфильма премьера.
19.40 — П. И. Чайковский — «Пиковая дама» яха Союза ССР Паччахьалкхен академически Йоккхача театра фильм-спектакль.
21.00 — Ха. ТСН.
21.30 — Актуальни интервью. Дакъа лоацаш ва СССР Министрий Совета председатела хьалхара заместитель, СССР Министрий Совета кхачани закупкаи Паччахьалкхен комисси председатель В. В. Никитин.
21.50 — «Пиковая дама» яхача опера дIахододар.
23.45 — ТСН.

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуйриййнара гимнастика.
8.15 — Iилма - довзийтара фильм.
8.35, 9.35 — Истори. 9-гIа класс.
9.05 — Итальянски мотт.
10.05 — Вай беш.
10.35, 11.35 — Истори. 6-гIа класс.
11.05 — Эрсий мотт.
12.05 — «Шинель» яха художественни фильм.
13.15 — «Да... дэ... ди... до... ду...» яха документальни фильм.
13.45 — «Повара конкурса баьхкаб» яхача телефильма юхагойтара сеанс.
18.00 — Iилма-довзийтара фильм.
18.15 — Информационно-публицистически программа.
18.55 — Реклама.
19.00 — «Республикански боахама расчет: новкъарленашта дола дарба дий?». Прямой передача. Телефонаш: 22-26-68, 22-01-65, 22-93-92.
20.00 — Бийса даькъа хийла шун, бераш!
20.20 — «Синтар» яха берашта йола передача (нохчий меттала).
20.50 — Эльдерханов Таштемир. Ваьча дийнахьа дениз 120 шу дизара.
21.10 — «Сийлахь Толам баьхкина 45 шо кхачарна. Терка тIера Эльби тIе кхаччалц» яха тIема ветеранах М. Висаитовх йола документальни телеочерк (Юхагойтар) (нохчий меттала).
22.00 — СССР Лакхехьарча Совета сессе.

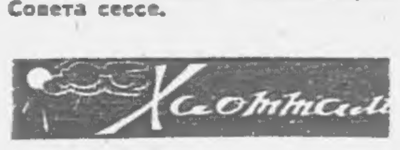

Тахан республике гIоллеи Грознеи хувцалуш морхаш а йолаш, йоачан а йоацаш, къулбаседа - малхбоалехьара секунде 5—10 метр чIоагIа мух а хьекхаш хилеи фегара температура республике 7—12, Грозне 9—11 градус йIовхал йолаш хилеи тарлу.

Кхоанеи ломмеи морхаш а йолаш, ломма йоачан а йолаш, тайп - тайпарча оагIонашкахьара секунде 3—7 метр чIоагIа мух а хьекхаш хилеи фегара температура бийсана — 2+3, дийнахьа +7+12 градус йолаш хилеи тарлу.

МЕТЕОСТАНЦИ.

ТХА АДРЕС: 364907. г. Грозный, Маяковске ул. 92. Телефонаш: редактора — 22-45-57; редактора заместителa — 22-85-07; бехктокхама секретара — 22-84-68: отделий: партийни вахара — 22-53-12. промышленностеи транспортеи — 22-75-81, 22-65-01; юрта боахама — 22-47-84, 22-90-66; культура — 22-64-75, 22-75-78; письмой — 22-85-64; машинописни бюро—22-89-51; корректорски — 22-89-88.

НАШ АДРЕС: 364907, г. Грозный, ул. Маяковского, 92. Телефоны: редактора — 22-45-57; заместителя редактора — 22-85-07; ответственного секретаря — 22-84-68; отделов: партийной жизни — 22-53-12, 22-54-04; промышленности и транспорта —22-75-81; 22-65-01; сельского хозяйства — 22-90-66; 22-47-84; культуры — 22-64-75; 22-75-78; писем — 22-85-64; машинописное бюро — 22-89-51; корректорская — 22-89-88.

Газет арадувл шинареи. ереи, шоаттеи деношка

СФ03035. «Грозненский рабочий» издательства типографи, Маяковске, 92. Типография издательства «Грозненский рабочий», ул. Маяковского, 92. Заказ № 1187.